



UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Höstterminen 2016

Examensarbete i familjerätt, särskilt barnrätt
30 högskolepoäng

Internationell adoption som sista utväg

En konflikt mellan rätten till familj och rätten till identitet

Författare: Klara Örn Ranung

Handledare: Professor Anna Singer



Innehållsförteckning

Förord	4
1 Inledning	6
1.1 Introduktion	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod	7
1.4 Disposition	8
2 Allmänt om adoption	9
2.1 Adoption - vad innebär den?	9
2.2 En kort historisk tillbakablick	9
2.3 Svaga och starka adoptioner	11
2.4 Internationella adoptioner	12
3 Internationell reglering	13
3.1 FN:s barnkonvention	13
3.2 1993 års Haagkonvention	14
3.3 1967 och 2008 års Europarådskonvention om adoption	15
3.4 EU:s strategi för barnets rättigheter	16
4 Adoptionsprocessen	17
4.1 Bakgrund	17
4.2 Fastställa att barnet kan adopteras	17
4.2.1 Fastställa att barnet kan adopteras	17
4.2.2 Samtycke från föräldrar	18
4.2.3 Barnets samtycke	19
4.3 "Rätt" adoptivföräldrar	20
4.3.1 Krav som ställs på adoptanter	20
4.3.2 Mottagande stats utredningsansvar	21
4.3.3 Endast makar och ensamstående får adoptera	21
4.3.4 Åldersgräns för att adoptera	23
4.4 Förbud mot otillbörlig ekonomisk vinst	25
5. Barns rätt till familj	27
5.1 Definition av familjebegreppet?	27
5.2 Föräldraskap	28
5.3 Rätten till respekt för barnets familjeliv	29
5.4 Återföreningsprincipen	30
5.5 Föräldrars rätt till barn kontra barns rätt till en familj	31
5.6 Sammanfattning	32

6 Rätten till att behålla sin identitet	34
6.1 Bakgrund - Identitet	34
6.2 Identitetsutveckling	34
6.3 Rätten till vetskap om sitt ursprung	35
6.4 Kontinuitet i uppfostran och till barnets etniska och kulturella bakgrund	38
6.5 Adopterade barns identitetsutveckling	39
6.6 Krav på adoptivföräldrarna att ha kunskap om barnets ursprung	40
6.7 Sammanfattning	41
7 Internationell adoption - varför inte?	43
7.1 Inledning	43
7.2 När kan en återförening anses utesluten?	43
7.3 Adoption kontra andra typer av omvårdnad	44
7.4 Barnets bästa - avsaknad internationell definition	45
7.5 Avslutande diskussion	47
8. Käll- och litteraturförteckning	49
8.1 Offentligt tryck	49
8.1.1 Propositioner	49
8.1.2 Statens offentliga utredningar	49
8.1.3. Statens medicinsk-etiska råd	49
8.2. Litteratur och myndighetspublikationer	49
8.3 Internationella myndighetsdokument	51
8.4 Rättspraxis	51
8.4.1 Europadomstolen	51
8.4.2 Svenska domar	51
8.4.3 Utländska rättsfall	51
8.5 Internetkällor	52

Förord

Med detta examensarbete avslutar jag mina juridikstudier vid Uppsala universitet. I skrivande stund sitter jag på barnhemmet Hogar San Pedrito i Chimbote, Peru. Jag har jobbat här i fem månader med de 68 barn som bor här. Om det är något mitt arbete här lärt mig så är det behovet dessa barn har av en familj. Perus ekonomi är dålig och det är sällan som nationella alternativ av omvårdnad (såsom familjehem eller nationell adoption) finns som alternativ för dessa barn. När jag ställde frågan till ledningen på barnhemmet varför internationell adoption aldrig ses som alternativ fick jag svaret att det alltid är en allra sista utväg. Några av barnen har bott här i mer än 8 år. Om inte efter 8 år när ska denna "allra sista utväg" användas? Den syn på internationell adoption som finns här i Peru är tyvärr inte unik, snarare tvärtom. Min förhoppning med denna uppsats är att bidra med ett nytt perspektiv på internationell adoption där endast barnet står i centrum.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare och professor Anna Singer som uppmuntrade mig till att välja ämnet internationell adoption och som väglett mig under hela mitt arbete.

Slutligen vill jag tacka min mamma som är min klippa i livet och som stöttat mig genom hela min utbildning. Gracias a mi esposo Christopher y a sus palabras que siempre me empujan a creer en mí misma. Det största tacket vill jag ge till min älskade farfar som korrekturläst och diskuterat varenda skriftliga inlämning jag har haft ända sedan första terminen på juristprogrammet fram till detta examensarbete.

Chimbote, januari 2017

Klara Örn Ranung

1 Inledning

1.1 Introduktion

“Critics of transracial adoption assert that white parents may not be able to provide children of color with a deep, grounding cultural and ethnic self-awareness, and may be insensitive to and unprepared for racism. Others believe that having a stable, loving family of any background outweighs the disadvantages of racial difference.”¹

Synen på internationell adoption har svängt ett flertal gånger. Den har gått från att under 1960-talet vara en nödvändig, men inte särskilt önskvärd lösning, för par som inte kunnat få biologiska barn och en form av u-landshjälp, till att bli ett vanligt och självklart sätt att bilda familj under 1980-talet, för att sedan bli ett problematiskt och inte längre särskilt önskvärt fenomen under 2000-talet.² Sverige har sedan länge varit ett av de länder som har flest internationella adoptioner i förhållande till folkmängden men antalet adoptioner har de senaste 15 åren minskat drastiskt. Från att det år 2002 anlände 1008 barn genom auktoriserade adoptionsorganisationer var det endast 345 barn år 2014. Det är ingen minskning som är unik för Sverige utan även den internationella adoptionsverksamheten det senaste åren har genomgått en snabb och omfattande förändring i hela världen. Anledningarna till detta är flera, dels har det skett en positiv utveckling i många länder som gör det möjligt för t.ex. ensamstående mödrar att kunna ta hand om sina barn, dels har de nationella adoptionerna ökat. Även om dessa faktorer tyder på en önskvärd utveckling finns det andra faktorer som också har en avgörande roll till varför de internationella adoptionerna minskat. Under det senaste 30 åren har en omfattande barnhandel utvecklats, där privata adoptionsförmedlare tar stora summor för att förmedla “attraktiva” adoptivbarn. Detta har lett till intensiv debatt om etiken vid internationella adoptioner. Handel med barn har medfört att allt fler länder stängt dörren för internationell adoption. I tillägg kan konstateras att internationell adoption aldrig riktigt har varit ett universellt accepterat institut.³ Det har alltid funnits ett starkt motstånd till att barn ska växa upp med föräldrar av annan etnicitet eftersom detta skulle kunna vara skadligt för barnets identitetsutveckling.

Regleringen kring internationell adoption har setts över ett flertal gånger och ländernas regleringar har med åren stramats åt. Kraven för att kunna adoptera ställs idag

¹ <https://adoption.com/personal-identity-issues-in-adoption> (hämtad 10-28-2016)

² Jonsson, M, C, s. 296.

³ Bueren, V, Geraldine, s. 95.

högre än någonsin tidigare och processerna blir allt längre. Syftet sägs vara att tillgodose barnets bästa men faktum är att det idag finns flera tusentals barn världen över som bor på institutioner⁴ och som är i behov av att få en familj. Både av erfarenhet och av väldokumenterade forskningsresultat vet vi idag att det inte är bra för barn att växa upp på institutioner. Institutionernas isolering från övriga samhället, bristande stimulans och för lite kontakt med vuxna leder till att barns grundläggande behov inte blir tillgodosedda. Även om internationell adoption inte är det enda alternativet för att ge barn en familj så är det ett alternativ som i vart fall borde övervägas i enskilda fall. Idag dröjer det dock länge tills detta sker och under den tiden blir barnen äldre och chansen att bli adopterad minskar

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka och försöka klarlägga synen på internationell adoption ur ett barnrättsligt perspektiv. Fokus kommer ligga på rätten till familj och rätten till sin identitet. Vad innebär egentligen rätten till familj och finns det en rätt att ha en familj? Är det möjligt att ge en definition på vad (ordet) familj betyder? Finns det en rätt för föräldralösa barn att bli adopterade? Varför är det så viktigt med kännedom om biologisk identitet och våra biologiska rötter? Hur påverkas barns identitetsprocess av en adoption? Finns det en konflikt mellan rätten att ha en familj och rätten till sin identitet? Vad är det för intressen som skyddas genom den restriktiva hållningen till internationella adoptioner? Är det verkligen hänsynen till barnets intresse? I någon mening är frågan: Vad som är fel med internationella adoptioner?

1.3 Metod

Den rättsdogmatiska metoden kommer att användas för att granska och utvärdera internationell adoption ur ett barnrättsligt perspektiv. För att genomföra denna promemoria har jag till största del använt mig av de internationella instrument som behandlar internationell adoption. Vidare har jag valt att behandla både svenska och

⁴ Gruppboende dygnet runt där barnet bor avskild från sin familj. Institutionernas storlek, organisation och vårdinnehåll skiftar.

utländska rättskällor såsom lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. I de avsnitt som behandlar identitetsutvecklingen hos ett barn förekommer även vissa beteendevetenskapliga inslag.

1.4 Disposition

Avsnitt 2 syftar till att allmänt berätta om adoption genom att redogöra för adoptionens innebörd och rättsverkningar samt att ge en historisk tillbakablick. Syftet med att ge en historisk tillbakablick är dels att förstå hur regleringarna kring adoption formats till vad den är idag, dels att förstå att då samhällen förändras, förändras även synen på adoption. I avsnitt 3 presenteras de mest centrala internationella instrument som behandlar internationell adoption. Under avsnitt 4 beskrivs adoptionsprocessens olika steg samt vilka bedömningar som ska göras i respektive. Avsnitt 5 behandlar rätten till familj för barn. Finns det en rätt att ha en familj och finns det en rätt att bli adopterad? Finns det en konflikt mellan föräldrars och barns rätt till familjeliv? I avsnitt 6 diskuteras rätten till sin identitet och ursprung. Avsnittet syftar till att utreda hur rätten till sin identitet för ett barn påverkar en adoptionsprocess. Hur påverkar en adoption ett barns identitetsprocess och vilka rättigheter till information om sitt ursprung finns för dessa barn? Avslutningsvis analyserar jag rättsläget och dess problematik i avsnitt 7. Vad är konsekvenserna av att det finns en eventuell konflikt mellan rätten till identitet å ena sidan och rätten till familj å andra. Avsnittet och uppsatsen rundas av med en avslutande diskussion.

2 Allmänt om adoption

2.1 Adoption - vad innebär det?

Med adoption avses en rättshandling genom vilken en person (adoptanten) upptar en annan person till sitt barn (adoptivbarnet) på sådant sätt att det mellan dem uppstår ett familjerättsligt förhållande liknande det mellan biologiska föräldrar och barn.⁵ Barn som blir aktuella för internationell adoption är i de flesta fall barn som är föräldralösa eller övergivna och bortlämnade. Skälen till att föräldrarna lämnat bort sitt barn för internationella adoptioner är i de flesta fall fattigdom och misär eller andra sociala och ekonomiska förhållanden. Staten kan även ha gått in och omhändertagit barnet pga missförhållanden i hemmet, i form av exempelvis våld eller missbruk, och när en återförening mellan barn och föräldrar inte längre anses möjlig blir adoption ett alternativ.

Syftet med en adoption har alltid varit och är än idag att ge barnet föräldrar och genom deras försorg vård, fostran och ett hem. Att ge barn föräldrar och familj innebär dock idag något annat än det tidigare. Bedömningen av när det är bäst för barnet att få adoptivföräldrar sker också på ett annat sätt nu än vad det tidigare gjorts.⁶

2.2 En kort historisk tillbakablick

En form av adoption sägs ha funnits redan i det babyloniska samhället, dvs. långt före vår tidräkning.⁷ Kejsaren Sargon den förste av Babylon var adopterad liksom Moses och fem av romarrikets kejsare t.ex. Marcus Aurelius.⁸ Hammurabis lagar hör till de tidigaste rättsliga dokumenten som refererar till adoption och dess många likheter med dagens regleringar kring adoption.⁹ Exempelvis kunde adoption enligt Hammurabis lagar genomföras endast med samtycke från de biologiska föräldrarna. Vidare syftade adoption då som nu till att jämställa och ge lika rättigheter till såväl adoptivbarn som biologiska barn.¹⁰

Ordet adoption härstammar från den romerska rätten (lat. *adoptio*) och betyder upptaga. I romersk rätt innebar adoption, *adoptio*, att banden mellan adoptivbarnet och

⁵ Saldeen, Å, Barn- och föräldrarätt, s. 131.

⁶ Singer, A, Föräldraskap i rättslig belysning, s. 238.

⁷ Saldeen, Å, Barn- och föräldrarätt, s. 131.

⁸ SOU 2003:49, s. 13.

⁹ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, s. 5.

¹⁰ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, s. 5.

dess biologiska familj i rättsligt hänseende upphörde och adoptivbarnet kom istället att därefter betraktas som adoptantens eget barn. Som i många av de antika/fortida lagarna ställde även den romerska rätten krav på adoptanten. Adoptanten skulle vara äldre än adoptivbarnet då syftet med adoption var att likna naturen. Att kunna adoptera någon äldre än man själv var ansågs onaturligt.¹¹ Adoptanten skulle vara minst 18 år äldre än barnet man önskade adoptera, något många länder än idag ställer upp som krav. Då kvinnor inte hade *potestas*¹² över andra fria personer tilläts inte heller kvinnor att adoptera såvida inte formellt tillstånd från självaste kejsaren givits.¹³ Adoption hade inte under den romerska rätten utgångspunkt i barnets intresse eller samhällets välstånd. Det var snarare ett sätt att undvika att ett familjenamn skulle dö ut genom att ge barnlösa makar arvingar och därigenom skydda egendomen åt släkten.¹⁴

En av de mest inflytelsesrika regelverken för adoption i modern tid är den franska *Code Napoléon* (Napoleonkoden) eller *le Code Civil*. Napoleonkoden byggde till stor del på den romerska rätten och ställde också den upp krav på adoptanten. Adoption var begränsad till barn som ännu inte nått vuxen ålder och adoptanten skulle vara minst 15 år äldre än barnet som skulle adopteras. Det var endast tillåtet för antingen ensamstående personer eller makar över 50 år som inte själva kunde få barn att adoptera. Adoptivbarn ärvde från adoptivföräldrarna men hade ingen arvsrätt från adoptivföräldrarnas släktingar. Det krävdes samtycke från de biologiska föräldrarna för att adoptionen skulle kunna godkännas.¹⁵

De första moderna adoptionslagarna kom i mitten på 1850-talet då man ville förstärka samhällets ansvar för barns välmående, och barns bästa började diskuteras i relation till adoption.¹⁶ The Massachusetts Adoption of Children Act antogs år 1851 och är den första adoptionslagstiftningen i modern tid. Denna lag var den första som gav domare auktoritet att utreda om framtida adoptivföräldrar kunde anses ha "*sufficient ability to bring up the child, and furnish suitable nurture and education*".¹⁷ Barnets bästa blev det centrala kriteriet för att medge adoption till skillnad från vad som

¹¹ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, s. 7.

¹² Latinska ordet för makt. *Patria potestas* ("fadersmakt"), var enligt romersk rätt den lagliga makt, som en *pater familias* hade över sina i lagligt äktenskap födda eller adopterade barn, sina sonbarn o.s.v.

¹³ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, s. 7f.

¹⁴ A.a. s. 8.

¹⁵ A.a. s. 11.

¹⁶ A.a. s. 12.

¹⁷ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, s. 13.

tidigare gällt. Flertalet länder kom att introducera adoptionslagar baserade på The Massachusetts Adoption of Children Act, bl.a Sverige år 1917¹⁸.

Ända sedan de första svenska adoptionsbestämmelserna antogs år 1917 har tillgodoseende av barnets intresse alltid varit det centrala målet, dock har definitionen av barnets intresse genom åren förändrats.¹⁹

2.3 Svaga och starka adoptioner

Så sent som till i mitten av 1900-talet var det vanligast med svaga adoptioner. Dessa innebar att även om det uppstod ett rättsförhållande mellan adoptivbarn och adoptant, liknande förhållandet mellan föräldrar och biologiska barn, medförde adoptionen inte något familjerättsligt förhållande mellan adoptivbarnet och adoptantens släkt.²⁰ Adoptivbarnet hade oftast kvar en relation med de biologiska föräldrarna och dessa hade fortfarande rättigheter och skyldigheter gentemot barnet. Tydligaste exempel på detta var när det handlade om underhåll och arv.²¹ Svaga adoptioner är idag inte lika vanliga även om de fortfarande förekommer i en del länder, exempelvis i Argentina, Frankrike och Madagaskar.

Efter de båda världskrigen ökade antalet föräldralösa barn markant och den starka adoptionsformen började få genomslag i olika länders lagstiftning. Skälet till detta var att dessa barn oftast inte hade föräldrar kvar i livet, att efter en adoption ha kvar någon anknytning till, såsom vid svag adoption.²² Med stark adoption menas att adoptivbarnet i alla rättsliga sammanhang likställs med ett biologiskt barn och till skillnad från svaga adoptioner kan en stark adoption inte hävas.²³ I Sverige infördes stark adoption först år 1958 och år 1970 gjordes reglerna rörande starka adoptioner tillämpliga på alla adoptioner. Genom den nuvarande regleringen har adoptivbarnets trygghet ansetts bäst tillgodosett och möjligheten att häva en adoption finns inte.²⁴

¹⁸ Lagen den 14 juni (nr 378) om adoption.

¹⁹ Singer, A, Föräldraskap i rättslig belysning, s. 238.

²⁰ Singer, A, Barnets bästa, s. 23.

²¹ A.a. s. 23.

²² Saldeen, Å, Barn- och föräldrarätt, s. 132.

²³ Sverne, A, E, Adoption, s. 11.

²⁴ Saldeen, Å, Barn- och föräldrarätt, s. 135.

2.4 Internationella adoptioner

Internationell adoption är till skillnad från nationell sådan ett ganska nytt institut. I Sverige var det inte förrän under 1950-talet som adoption av utländska barn introducerades och sedan ökade kraftigt på 1960-talet. Anledning till att internationella adoptioner ökade under denna period var framförallt att levnadsförhållandena i Sverige hade förbättrats och färre barn blev tillgängliga för nationell adoption.²⁵ Generellt hade situationen i de västerländska länderna förbättrats under 1960- och 1970-talet. Flertalet västerländska länders sociala och ekonomiska förhållanden hade förbättrats, födelsetalen minskat, det sociala förhållandena och förmånerna hade förbättrats för ensamstående mammor samt legalisering av abort införts.²⁶ Motiven för att adoptera internationellt ändrades gradvis under 1960-talet från det humanitära i att ta hand om ett övergivet barn och ge det ett hem till att vara ett sätt för män och kvinnor att få barn trots att de inte själva biologiskt kunde.²⁷

Utvecklingen av verksamheten med internationella adoptioner har skett i rekordfart och lagstiftningen, både på global och nationell nivå, har under åren haft svårt att hänga med vilket lett till att man inte kunnat övervaka processerna. Detta har fått förödande konsekvenser för många barn som inte fått sina rättigheter beaktade och istället blivit offer för bl.a. trafficking och prostitution. Även om internationell adoption idag är den vanligaste formen av adoption så har antalet internationellt adopterade minskat markant de senaste 15 åren. En av anledningarna till detta är just den svarta marknaden bakom adoptionsinstitutet där barn används som en handelsvara. Vissa länder har till och med helt förbjudit internationell adoption, däribland Sri Lanka och Bangladesh.²⁸

²⁵ SOU 2009:61, s. 67.

²⁶ Buren, V, Geraldine, The international law on the rights of the child, s. 96.

²⁷ SOU 2003:49, s. 13.

²⁸ Buren, V, Geraldine, The international law on the rights of the child, s. 96.

3 Internationell reglering

3.1 FN:s barnkonvention

Konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen) antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Den innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn och är ett rättsligt bindande internationellt avtal för de 196 länder som idag skrivit på. Konventionsstaterna rapporterar regelbundet till FN:s kommitté för barnets rättigheter, som sedan har till uppgift att övervaka att konventionen verkligen respekteras och efterföljs.

Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande principer som ska vara styrande för konventionens övriga artiklar:

1. Alla barn har samma rättigheter och lika värde (artikel 2).
2. Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn (artikel 3).
3. Alla barn har rätt till liv och utveckling (artikel 6).
4. Alla barn har rätt att komma till tals och få sin åsikt respekterad (artikel 12).

Att se till barnets bästa innebär att respektera barnet som individ med egna rättigheter, som rättsligt subjekt och som medborgare med samma grundläggande rättigheter som vuxna.²⁹

Artikel 21 i barnkonventionen behandlar adoptivbarns rättigheter. Artikel 21 stadgar att barnets bästa *främst* ska beaktas samt ställer upp minimikrav för adoptionsförfarandet. Att barnets bästa främst ska beaktas skiljer sig från artikel 3 där barnets bästa ska komma i främsta rummet. Bestämmelsen i artikel 21 går längre och slår fast att inga andra intressen ska gå före eller vara likvärdiga med barnets, vare sig ekonomiska, politiska, eller de som rör rikets säkerhet eller framförs av adoptivföräldrarna.³⁰ Att barnets bästa främst ska beaktas vad gäller adoptivbarn förklaras av att då barn som står utan familj är en särskilt utsatt grupp och adoption som institut är en så pass stor omställning för ett barn att det är väsentligt att ett adoptionsbeslut tas endast om det är till barnets bästa. Vad som menas med "barnets bästa" står inte uttryckligen i artikel 21 utan det som kan sägas är att denna rätt tydligen ska framgå i lag och att den inte under några omständigheter får begränsas. Vidare vet även de som läst barnkonventionen att artiklarna aldrig kan läsas självständiga utan alltid ska läsas tillsammans med andra artiklar.

²⁹ Singer, A, Barnets bästa, s. 17.

³⁰ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 216.

Barnkonventionen förhåller sig neutral till önskvärldheten av adoption och ställer upp adoption som ett alternativ till omvårdnad av barn som står utan familj.³¹ Internationell adoption ska dock övervägas som alternativ form av vård *om* barnet inte kan placeras i en fosterfamilj eller adoptivfamilj eller inte tas om hand på annat lämpligt sätt i sitt hemland (artikel 21 p(b)). Kort sagt ska internationell adoption alltid vara ett sista alternativ. Dels beror detta på att barn har kommit att bli en attraktiv handelsvara och ett ökat antal adoptioner har arrangerats på affärsmässig grund eller med olagliga medel, trots hård reglering.³² Dels handlar det om att vederbörlig hänsyn ska tas till önskvärldheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa och språkliga bakgrund (artikel 20(3)). Detta synsätt stämmer även överens med övrig internationell lagstiftning som behandlar adoption.

3.2 1993 års Haagkonvention

Det är för närvarande 93 länder som har antagit Haagkonventionen från 1993 om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. USA är dock inte ett av dessa länder, trots att landet mottar flest adoptivbarn i världen!³³ Om en adoption har genomförts i enlighet med bestämmelserna i Haagkonventionen ska den erkännas av samtliga länder som har anslutit sig till konventionen. I artikel 1 fastställs Haagkonventionens tre centrala ändamål:

- a) säkerställa att internationella adoptioner sker med beaktande av barnets bästa och med respekt för dess grundläggande rättigheter såsom dessa erkänns i internationell rätt,
- b) upprätta ett system för samarbete bland de fördragsslutande staterna för att säkerställa att dessa garantier beaktas och därigenom förhindra bortförande av, försäljning av eller handel med barn,
- c) säkerställa att de adoptioner som genomförs i enlighet med konventionen erkänns av de fördragsslutande staterna.

Vidare innehåller konventionen detaljerade villkor som staterna måste följa vid internationella adoptioner. Först och främst ska det fastställas av myndigheterna i ursprungslandet att barnet kan adopteras (artikel 4(a)). I överensstämmelse med

³¹ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 215.

³² A.a. s. 217.

³³ <https://travel.state.gov/content/adoptionsabroad/en/about-us/statistics.html> (hämtad 02-01-2017).

barnkonventionen ålägger alltså även Haagkonventionen ursprungsstaterna att först och främst beakta möjligheterna att finna en lämplig familj i hemlandet för barn som inte kan stanna kvar i sin ursprungsfamilj, innan man överväger internationell adoption. Därefter måste konstateras att adoptionen är till barnets bästa och att de personer, myndigheter och institutioner som enligt ursprungslandets lag ska samtycka till adoptionen har fått korrekt information och rådgivning och att moderns samtycke (om så behövs) har getts *efter* barnets födsel (artikel 4 (b) och (c)). Det är även viktigt att barnet, med hänsyn till dess ålder och mognad, fått information och rådgivning om adoptionens verkningar samt att hänsyn tagits till barnets önskemål (artikel 4 (d)). Krävs barnets samtycke ska det framgå i skrift samt vara frivilligt. Vidare ska det i varje land finnas en centralmyndighet för att övervaka att konventionen följs. I Sverige är Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) en sådan myndighet.³⁴

Haagkonventionen är till stora delar en “minimiskyddskonvention” vilket innebär att en fördragsslutande stat måste beakta vad konventionen föreskriver men samtidigt har rätten att ställa mer långtgående krav än de konventionen uppställer.³⁵

3.3 1967 och 2008 års Europarådskonvention om adoption

Europarådets medlemsstater kom år 1967 överens om en konvention om adoption av barn med syftet att harmonisera medlemsstaternas lagstiftning kring adoption. Konventionen reglerar myndigheternas handläggning av adoptionsärenden vad gäller både nationell och internationell adoption. Då många av bestämmelserna i 1967 års konvention ansågs vara något föråldrade och även stå i strid med Europadomstolens praxis, antogs år 2008 en förnyad konvention om adoption av barn. Syftet med denna konvention är i princip densamma som i 1967 års konvention, nämligen att harmonisera medlemsstaternas materiella rätt genom att föreskriva minimiregler. Skillnaderna är dock att det i 2008 års konvention fastställs bl.a. att barnets samtycke krävs om barnet uppnått tillräcklig mognad för att förstå vad saken gäller. Vidare erkänns numera registrerade partners samt homosexuella och heterosexuella sambors rätt att kunna adoptera.

³⁴ 3 § Förordning (2007:1020) med instruktion för Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

³⁵ Saldeen, Å, Barn- och föräldrarätt, s. 155f.

3.4 EU:s strategi för barnets rättigheter

Europaparlamentet uttalade den 16 januari år 2008 sitt stöd för kommissionens resolution “Mot en EU-strategi för barnets rättigheter” vars huvudsyfte är att främja en uttrycklig bekräftelse av barns rättigheter. Fokus ska ligga på rätten till egen identitet, rätten att växa upp under trygga förhållanden/rätten till omvårdnad, rätten till en familj, rätten att vara älskad, rätten till lek och rätten till hälsa, utbildning, social integrering, lika möjligheter, idrott och ren och skyddad miljö samt rätten till att informeras om dessa rättigheter.³⁶ I resolutionen uppmanar Europaparlamentet medlemsstaterna att agera för att tillförsäkra barn rätten till en familj genom att överväga möjligheten att ta fram ett gemenskapsinstrument för adoptioner, som ska utvecklas i enlighet med barnkonventionen och andra internationella standarder.³⁷ Medlemsstaterna uppmanas även att ta fram effektiva lösningar för att förhindra både att barn överges och att övergivna och föräldralösa barn spärras in på institutioner.³⁸ Arbetsgruppen för de mänskliga rättigheterna inom Europeiska unionens råd ansvarar för genomförandet och övervakningen av dessa riktlinjer.

³⁶ Europaparlamentets resolution av den 16 januari 2008 om Mot en EU-strategi för barnets rättigheter (2007/2093(INI)), paragraf A.

³⁷ Europaparlamentets resolution av den 16 januari 2008 om Mot en EU-strategi för barnets rättigheter (2007/2093(INI)), paragraf 109.

³⁸ Europaparlamentets resolution av den 16 januari 2008 om Mot en EU-strategi för barnets rättigheter (2007/2093(INI)), paragraf 110.

4 Adoptionsprocessen

4.1 Bakgrund

En adoptionsprocess skiljer sig från land till land vad gäller de olika stegen och bedömningarna. Som jag ser det finns det två olika processer inom adoption, som båda är lika viktiga att ta upp. Den första processen är då det ska fastställas att det är för barnets bästa att bli adopterad och den andra handlar om sökandes process i att bli adoptivförälder.

I den förstnämnda processen gäller det att utesluta att föräldrar eller släktingar kan ta hand om barnet samt att andra alternativ av vård inom ursprungslandet är uteslutna. Inom denna process finns det självklart många faktorer som kan vara avgörande och som även skiljer sig mellan länderna. Det är individuella bedömningar som görs i varje enskilt fall och de är därför beroende av omständigheterna i varje enskild situation.

I den andra processen, dvs ansökan om att få adoptera, finns det dels en process inom det landet man söker ifrån, dels en process inom det land man önskar att adoptera ifrån. I båda länderna ställs det upp krav som sökande ska uppfylla. Först godkänns man i sitt eget land och därefter ska barnets ursprungsland bedöma om sökande kan anses vara bäst lämpad som förälder för barnet.

Jag ska i det följande gå djupare in på adoptionsprocessens olika delar.

4.2 Fastställa att barnet kan adopteras

4.2.1 Fastställa att barnet kan adopteras

Enligt artikel 4 Haagkonventionen kan en adoption ske endast efter att behöriga myndigheter i ursprungsstaten fastställt att barnet kan adopteras samt beslutat att en internationell adoption är till barnets bästa.³⁹ Denna bedömning ska ske enligt ursprungsstatens nationella lagstiftning samt med beaktande av kulturella och psykosociala faktorer.⁴⁰ Det ska först enligt lag fastställas att barnet kan adopteras, det kan t.ex. handla om att barnet blivit övergivet, att föräldrarna är döda eller att de

³⁹ I originaltext står det i artikel 4 "have established that the child is adoptable". Valet av ordet "adoptable" har fått kritik från ett flertal medlemsstater då man ansett att ordet har samma betydelse som "available" eller "freed up" vilket gör barnet till ett objekt snarare än subjektet för en adoption. Dock har man inte funnit ett bättre ord att ersätta med. Parra-Aranguren, G, paragraf. 118.

⁴⁰ Parra-Aranguren, G, paragraf. 119.

samtycken som krävs har lämnats.⁴¹ Generellt är det myndigheter i varje stat som ska fastställa att ett barn är övergivet. Denna process tar i många fall lång tid, ibland flera år, och under tiden bor barnen i majoriteten av fallen på barnhem. Här ställs föräldrars rätt till sina barn mot rätten för barnet till en familj, något jag återkommer till i avsnitt 5.5.

De krav som ställs upp i lag för att fastställa att ett barn kan adopteras är inte tillräckliga för att en adoption ska kunna genomföras. Som ovan nämnts krävs även att psykosociala och kulturella faktorer har beaktats. Bedömningen ska göras utifrån barnets förmåga att kunna skapa nya band med en ny familj och integreras i en ny familjemiljö.⁴² En adoption är en stor omställning för ett barn, särskilt ett äldre barn, och det är därför viktigt att se till att det enskilda barnets emotionella och psykologiska behov bäst kan tillgodoses genom en adoption. Om barnet har medicinska behov som kräver särskild vård ska även detta beaktas vid bedömningen om adoption är det bästa alternativet.⁴³ En internationell adoption innebär inte bara att barnet kommer till en ny familj utan även en omställning vad gäller kultur och språk. Därför har det ansetts vara extra viktigt att alla alternativ till vård inom ursprungslandet är uteslutna då en internationell adoption oftast kräver en större omställning för barnet.⁴⁴ Det är även önskvärt att barnet kan stanna i hemlandet då man anser att det vara till barnets bästa att vara nära sitt etniska och kulturella ursprung.

För att sammanfatta krävs dels att det i enlighet med de formella kraven i nationell lagstiftning är fastställt att barnet kan adopteras, dels att efter en bedömning av barnets psykosociala förmåga det kan anses vara till barnets bästa att en internationell adoption äger rum.

4.2.2 Samtycke från föräldrar

Barnkonventionen (artikel 21) och Haagkonventionen (artikel 4) slår fast att de personer som berörs måste ha gett sitt fulla samtycke till adoptionen, om så krävs enligt nationell lagstiftning. Även om barnets bästa främst ska beaktas i en adoptionsprocess så genomsyras barnkonventionen av förutsättningen att det är barnets bästa att växa upp med sina föräldrar och att föräldrarna har huvudansvaret för att uppfostra barnet (artikel

⁴¹ Cantwell, N, *The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption*, s. 61.

⁴² A.st.

⁴³ A.st.

⁴⁴ A.a. s. 62.

18 barnkonventionen). Därför kan en adoption ske endast om föräldrarna inte vill eller de genom rättsligt förfarande inte anses kunna ta sitt ansvar.⁴⁵

Krav på samtycke från föräldrarna förklaras av att det har förekommit fall då barn felaktigt har flyttats från sina föräldrar. Det finns dock undantag från samtyckeskravet och dessa undantag skiljer sig från land till land. I Tjeckien krävs inte samtycke om föräldern inte varit delaktig i uppfostran under barnets uppväxt. I Italien och Cypern finns undantag för samtycke om barnet blivit övergivet och i Portugal krävs inte samtycke om föräldrarna inte visar tillräckligt intresse för barnet.⁴⁶ Det kan även ställas upp en tidsram för när samtycke måste ha getts. I Frankrike, Ungern och Slovenien har föräldrarna 12 månader på sig att ge sitt samtycke. Försitts denna tid kan en adoption ändå genomföras.⁴⁷

Enligt svensk rätt krävs samtycke från föräldrarna då barnet är under 18 år och moderns samtycke ska ha lämnats sedan hon återhämtat sig tillräckligt från förlossningen (FB 4:5). Samtycke krävs dock inte om en förälder som lider av en allvarlig psykisk störning, är utan del i vårdnaden eller befinner sig på okänd ort (FB 4:5 st. 2).

Det är viktigt att de personer som ska ge sitt samtycke fått all den information och rådgivning som behövs samt underrättas om verkningarna av sina samtycken. Ett samtycke måste även ha getts frivillig utan att betalning eller annan ersättning utlovats (artikel 4 c Haagkonventionen).

4.2.3 Barnets samtycke

Artikel 12 i barnkonventionen stadgar barnets rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne. Det är därför viktigt att barnets åsikt tillmäts betydelse, i förhållande till barnets ålder och mognad, i en adoptionsprocess (artikel 12 barnkonventionen och artikel 4.d. Haagkonventionen). De flesta barn som adopteras internationellt är under 4 år och kan inte förväntas kunna förstå innebörden av en adoption. I de fall barnet anses ha tillräcklig mognad och ålder är det väsentligt att barnet ges möjlighet att framföra sin åsikt utan tvång eller under hot. Vidare måste barnets åsikt tas med i bedömningen av adoptionsbeslutet.⁴⁸

⁴⁵ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 216.

⁴⁶ Fenton-Glynn, C, *Adoption without consent - Study for the PETI Committee*, s. 28.

⁴⁷ A.a. s. 28.

⁴⁸ Cantwell, N, *The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption*, s. 63.

I de flesta länder krävs barnets samtycke till adoption då barnet nått viss ålder. I svensk rätt får ett barn som fyllt 12 år inte adopteras utan eget samtycke (FB 4:5). I Tyskland gäller 14 år och i exempelvis Peru måste barnet vara minst 10 år.⁴⁹ I vissa länder finns inget ålderskrav utan istället ska behörig myndighet bedöma om barnet uppnått tillräcklig mognad och kapacitet för att förstå innebörden av en adoption och för att kunna ge sitt samtycke.⁵⁰

4.3 “Rätt” adoptivföräldrar

4.3.1 Krav som ställs på adoptanter

Förutsättningarna för att kunna ansöka om adoption från olika länder skiftar stort men också beroende på vilket barn som ska adopteras. För det första har landet krav på de sökande utifrån landets tankar om de bästa adoptivföräldrarna. Det kan gälla ålder, hälsa, antal äktenskapsår, utbildning, religionstillhörighet. Utifrån detta passar inte alla adoptionssökande för alla länder. För det andra varierar kraven på adoptanterna beroende på barnets ålder, det är t.ex. stor skillnad att ta emot en 2-åring jämfört med en 8-åring. För det tredje kan kraven på adoptanterna variera beroende på vilken bakgrund och hälsa barnet har. Det är skillnad på att ta emot ett barn som varit utsatt för svåra övergrepp mot ett barn som haft en trygg första tid i livet, ett dövt barn, ett barn med en cp-skada, ett barn med HIV, ett barn med LKG⁵¹ som kräver ett flertal operationer under uppväxten osv. Det är viktigt att familjen är redo för att ta emot ett barn med just det barnets behov. De behöver ha skaffat sig kunskap om hur t.ex. ett barn med LKG ska behandlas. Att komma till en familj som känner sig osäker och ängslig inför barnets bakgrund, medicinska behov och ålder är inte optimalt för ett barn. Därför ges en sökande rätt att ställa upp egna krav. Bland annat ska sökande i samråd med adoptionsorganisationen välja vilket/vilka länder man helst önskar att adoptera ifrån, ange vilken ålder man önskar att barnet ska ha samt ange om man är öppen för att ta emot ett barn som kräver särskilt stöd, exempelvis om barnet har ett funktionshinder eller sjukdom.

⁴⁹ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, s. 234 och 304.

⁵⁰ Cantwell, N, The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption, s. 63.

⁵¹ LKG är en förkortning för läpp-, käk- och gomspalt.

4.3.2 Mottagande stats utredningsansvar

Internationell adoption kan ske endast efter det att den mottagande statens behöriga myndigheter fastställt att de tilltänkta adoptivföräldrarna är behöriga och lämpade att adoptera (Haagkonventionen artikel 5p.(a)). Särskild hänsyn ska tas till bl.a. sökandes kunskaper och insikter om adoptionens innebörd, adoptivbarn och deras behov samt sökandens ålder, hälsotillstånd, personliga egenskaper och sociala nätverk. Idag finns det ingen enhetlig och vetenskapligt grundad utredningsmetod som mottagarländerna kan använda då sökandes lämplighet ska utredas. I Sverige har kommunerna utvecklat olika metoder för sina medgivandeutredningar, och ofta på basis av frågematerial som ursprungligen tagits fram för andra ändamål.⁵²

4.3.3 Endast makar och ensamstående får adoptera

Artikel 2 i Haagkonvention stadgar att endast makar och ensamstående har rätt att adoptera. Enligt den förklarande rapporten (explanatory report) till konventionen avses med makar endast gifta par av olika kön.⁵³ Under utarbetandet av konventionen protesterade många länder mot att man inte i konventionstexten förtydligat att endast heterosexuella par avsågs. Vidare fördes även diskussioner kring frågan om heterosexuella sambopar skulle få adoptera. Av den förklarande rapporten framgår dock att syftet med konventionen inte är att begränsa medlemsstaterna från att i nationell lag ha egna bestämmelser om vem som ska få adoptera.⁵⁴ Detta har gjort att varje land ställt upp egna krav på vem som ska få adoptera.

För att bara nämna några länders reglering är det exempelvis i Finland tillåtet för endast gifta par att adoptera gemensamt. Brittisk lagstiftning tillåter däremot både gifta par och sambors, vare sig det gäller samma eller olika kön, att adoptera. Peru tillåter ensamstående, både män och kvinnor, samt gifta par att adoptera.⁵⁵

Enligt svensk lag är det endast makar, ensamstående och registrerade partners som kan adoptera (FB 4:4). Att endast makar kan adoptera gemensamt och inte samboende skulle kunna förklaras med att äktenskap kan anses vara en sorts garanti för att barnet tillförsäkras en bestående familj.⁵⁶ Ser man till Sverige kan detta tyckas vara ett något föråldrat synsätt då äktenskapsskillnad idag kan erhållas utan större svårighet.

⁵² Socialstyrelsen, Adoption, s. 55.

⁵³ Parra-Aranguren, G, paragraf. 80.

⁵⁴ A. a. para. 82.

⁵⁵ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, *Annex III*, s. 420.

⁵⁶ Singer, A, Föräldraskap i rättslig belysning, s. 261.

Dock är samboende som levnadsform inte lika accepterat internationellt sett vilket kan vara en anledning till att även Sverige har kvar kravet på att endast makar kan adoptera gemensamt. Sedan år 2003 är det i Sverige möjligt för homosexuella par att adoptera. För par av samma kön har det sedan 1995 varit möjligt att registrera sitt partnerskap och år 2009 blev det lagligt med samkönade äktenskap i Sverige. Sverige är dock ett av få länder som tillåter samkönade äktenskap. Även om många stater inte utesluter en adoptionsrätt för homosexuella finns det inte någon riktigt samsyn bland staterna. Europadomstolen har därför menat att det finns skäl att ge staterna mycket vida ramar för sina bedömningar.⁵⁷

I Fretté mot Frankrike behandlades frågan om det förekommit ett brott mot artikel 14 (förbud mot diskriminering) i förening med artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv) då en ensamstående man nekats rätt till att adoptera pga sin sexuella läggning. Den franska myndigheten som hanterat mannens ansökan menade att mannens *“choice of lifestyle” did not appear to be such as to provide sufficient guarantees that he could give a child a suitable home from an educational, psychological and family perspective*.⁵⁸ Domstolen kom fram till att även om det inte var den enda anledningen till att neka mannen att adoptera så var det ändå en betydande faktor att mannen var homosexuell. Domstolen framhöll att en diskriminering föreligger endast om den inte sker i ett legitimt syfte och om förhållandet mellan använda medel och syftet med åtgärden inte är proportionerligt, vilket det i förevarande ansågs vara, nämligen att skydda barnets hälsa och rättigheter.⁵⁹ Hur barnets intresse hade tillgodosetts av statens bedömning framgår inte av fallet och Europadomstolen utvecklar inte heller hur den kom fram till sin slutsats i annan mån än att barnets bästa hade beaktats och att det därför funnits legitimt syfte.

Ett annat fall med liknande omständigheter, där domstolen hänvisar till Fretté mot Frankrike är E.B mot Frankrike. Målet handlade om en homosexuell kvinna som blivit nekad adoption. Kvinnan hade ett förhållande med sin partner med vilken hon även sammanbodde men sökte ensam för att adoptera. Den franska myndigheten avvisade kvinnans ansökan med hänvisning till *“lack of paternal referent”*.⁶⁰ I detta fall kom Europadomstolen fram till att brott mot konventionen förelåg då det inte fanns ett

⁵⁷ Fretté mot. Frankrike (dom 26.05.2002), paragraf. 42.

⁵⁸ Fretté mot. Frankrike (dom 26.05.2002), paragraf. 11.

⁵⁹ Fretté mot. Frankrike (dom 26.05.2002), paragraf. 42.

⁶⁰ E.B mot Frankrike (dom 22.01.2008) paragraf. 15.

legitimt skäl till att avvisa ansökan. Enligt fransk lag är det tillåtet för ensamstående att adoptera vilket därför inte kan vara ett skäl för avslag. Vidare menade domstolen att kvinnans sexuella läggning hade haft betydande inverkan på myndighetens beslut vilket inte heller kunde anses vara tillräcklig grund för att avslå hennes ansökan.

Det som är tydligt och som även kan utläsas från ovannämnda rättsfall är att en ansökan om att adoptera alltid ska ske utifrån en bedömning som utgår ifrån barnets bästa samt att skälen för avslag måste vara legitima. Det finns alltså en rätt att adoptera men den rätten kan alltid inskränkas genom lag eller genom statens egna bedömningar om vad som anses vara bäst för barnet. I dessa bedömningar kommer självklart lokala, kulturella, religiösa och etniska aspekter att spela in. Vad som anses vara bäst för barnet, vilka föräldrar som ska anses vara mest lämpade, kan därför skilja sig från land till land.

Det räcker inte alltid med att adoptivföräldrarna uppfyller kraven för vad som ska anses vara en god familjemiljö utan även omgivningens attityder till familjeformen kan vara avgörande.⁶¹ Tydligaste exemplet på detta är möjligtvis vad gäller synen på homosexualitet.⁶² I RÅ 1993 ref. 102 vägrades en man som levde i en homosexuell relation medgivande för att adoptera ett utländskt barn. Länsrätten menade att det fanns ett socialt förbud mot homosexualitet och ett barn som växer upp i ett hem med ett homosexuellt föräldrapar därför dagligen skulle komma att konfronteras med dessa attityder. Barnet skulle därigenom utsättas för en avsevärd psykisk påfrestning. I kombination med att utländska barn, i psykologiskt hänseende har en svårare situation medförde detta att risken för psykiska störningar hos barnet skulle bli oacceptabelt stor och rätten ansåg därför inte mannen lämplig att ta emot ett barn genom internationell adoption.

Då homosexualitet med tiden blivit socialt accepterat i Sverige hade fallet idag antagligen fått en annan utgång, dock påverkar fortfarande omgivningens attityder bedömningen av vad som ska anses vara en accepterad familjeform och god uppväxtmiljö för ett barn.

4.3.4 Åldersgräns för att adoptera

I de flesta länder ställs det krav på sökandes ålder för att kunna adoptera. Redan under den romerska rätten ställdes sådana åldersbegränsningar upp. Idag finns det två typer av

⁶¹ Singer, A, Föräldraskap i rättslig belysning, s. 259.

⁶² Jfr Fretté mot Frankrike (dom 26.05.2002) samt RÅ 1993 ref. 102.

åldersbegränsningar som länderna använder. Den ena är då ett land satt en högsta och/eller lägsta åldersgräns för att tillåta adoption. Den andra är då det ska finnas en specifik ålderskillnad mellan adoptanten och adoptivbarnet. Haagkonventionen innehåller inte någon bestämmelse om ålderskrav för adoptanten. Enligt 2008 års Europarådskonvention om adoption, som har till syfte att harmonisera medlemsstaternas adoptionslagstiftning, föreskrivs i artikel 9 p.1 att minimiålder för att kunna adoptera ska vara 18 år och maximum 30 år. Vidare anges att det ska vara en lämplig ålderskillnad mellan adoptanten och adoptivbarnet, helst 16 år. Om det är till barnets bästa får dock staterna frångå ålderskravet enligt artikel 9 p.2 vad gäller styvbarnsadoptioner eller om det föreligger "exceptional circumstances". Konventionen ställer endast upp minimikrav vilket innebär att adoptanten måste ha uppnått den ålder som statens nationella lag föreskrivit.

I svensk rätt finns ingen övre åldersgräns för att adoptera. Enligt 4 kap. 1 § FB får endast den som fyllt 25 år adoptera och undantagsvis den som har fyllt 18 år om adoptionen avser eget barn, makes barn eller makes adoptivbarn eller om det annars finns synnerliga skäl. Att Sverige inte valt att sätta minimigränsen vid 18 år, dvs då man blir myndig, har motiverats med hänsyn till adoptivbarns särskilda sårbarhet och bakgrund som generellt sett ställer högre krav på adoptivföräldrar än biologiska föräldrar. Adoptivföräldrars föräldraskap kräver därför en stor mognad och livserfarenhet och en 25-års-gräns har ansetts tillgodose dessa behov.⁶³

I Peru är det åldersskillnaden mellan adoptanten och adoptivbarnet som är avgörande för om man ska få adoptera. Adoptivbarnets ålder plus myndighetsålder (18 år) är det krav som ställs upp. I Spanien är minimiåldern för att adoptera 25 år eller minst 14 år äldre än barnet. Om det är ett par som ska adoptera räcker dock om endast ena parten uppfyller ålderskravet. I alla de nordiska länderna gäller en minimiålder på 25 år för att få adoptera.⁶⁴

I målet Schwizgebel mot Schweiz behandlades frågan om en kvinna som blivit nekad adoption på grund av sin ålder kunde anses ha blivit utsatt för skillnad i behandling jämfört med yngre kvinnor som ville adoptera. Fallet gällde en 47-årig kvinna som ansökt om tillstånd att adoptera ett andra barn. Europadomstolen konstaterade att det inte fanns någon enhetlig inställning mellan medlemsstaterna vad gäller åldersskillnaden mellan adoptant och adoptivbarn vilket gav den schweiziska

⁶³ SOU 2009:61, s. 127f.

⁶⁴ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, *Annex III, s. 416f.*

domstolen fria händer i sin bedömning. En diskriminering ansågs inte ha förelegat då den schweiziska domstolen fattat sitt beslut efter en grundlig utredning och med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Hänsyn hade tagits både till det eventuellt nya adoptivbarnets intresse som det redan adopterade barnets intresse, samt att ålderskillnaden mellan sökande och det tilltänkta adoptivbarnet beaktats i bedömningen.⁶⁵

Sammanfattningsvis kan sägas att ålderskillnad spelar roll men var gränsen dras är upp till varje enskilt land att bedöma. En enhetlig inställning saknas globalt i denna fråga och länderna ges därför utrymme att själva göra bedömningen.

4.4 Förbud mot otillbörlig ekonomisk vinst

Enligt Haagkonventionen ska centralmyndigheter, *direkt eller genom offentliga organ, vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra otillbörlig ekonomisk eller annan vinst i samband med en adoption och för att förhindra tillvägagångssätt som strider mot konventionens syften.* Att en internationell adoption inte ska leda till otillbörlig ekonomisk vinst för de personer som medverkar framgår även i artikel 20 barnkonventionen. I svensk rätt får en ansökan om att adoptera inte bifallas om det från någon sida har getts eller utlovats ersättning eller om det har avtalats om bidrag till barnets underhåll (FB 4 kap. 6 § st. 2).

Ett syfte med ett ersättningsförbud är att förtydliga att man blir förälder för barnets skull.⁶⁶ Ett annat syfte med ett förbud mot ersättning handlar om det frivilliga samtycket, dvs att ett samtycke för adoption måste ges frivilligt och får inte ha åstadkommit genom betalning eller annan ersättning (artikel 4 Haagkonventionen). Detta är något som uppmärksammats i det fakultativa protokollet till barnkonventionen angående handel med barn, barnprostitution och barnpornografi, där det ställs krav att staterna skall kriminalisera alla former av handel med barn. Vidare gäller det *att som mellanhand genom otillbörlig ersättning förmå någon att ge sitt samtycke till sådan adoption av ett barn som strider mot tillämplig nationell lag om adoption.*⁶⁷ Som tidigare nämnts finns det fall då internationell adoption arrangerats på affärsmässiga

⁶⁵ Schwizgebel mot Switzerland (dom 15.06.2010).

⁶⁶ Singer, A, Föräldraskap i rättslig belysning, s. 287f.

⁶⁷ Fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om försäljning av barn, artikel 3.1(a)(ii).

grunder och därför är det viktigt att i lag ge ett uttryckligt förbud mot att ersättning mellan parterna förekommer.

Bara för att det finns ett förbud mot ersättning är inte sagt att det är gratis att adoptera, snarare tvärtom. Att adoptera kräver stora ekonomiska uppoffringar. Det är endast kostnader och utgifter, inbegripet rimliga yrkesmässiga arvoden till personer som medverkar vid adoptionen, som får debiteras eller betalas (artikel 32 p. 2 Haagkonventionen). Trots att dessa ersättningar inte får vara orimligt höga är förmedling av adoption en kostsam verksamhet, särskilt vad gäller internationell adoption. Det som bland annat måste betalas är adoptionsorganisationernas egen verksamhet, resekostnader, försäkringar, förmedlingsarbete i barnets hemland m.m. Enligt Adoptionscentrums⁶⁸ hemsida låg totalkostnaden i år för att adoptera från Kina på 229 000 kr⁶⁹ och från Colombia 258 000⁷⁰. Kostnaderna för att adoptera skiljer sig från land till land men tydligt är att det inte är små kostnader det handlar om, och dessa kostnader är det adoptanterna som ska stå för. I många länder har detta lett till att sökande valt privata adoptionsorganisationer för att hålla nere kostnaderna. Ur ett barnperspektiv är detta inte önskvärt då dessa organisationer inte är statligt kontrollerade.

⁶⁸ Adoptionscentrum är Sveriges största auktoriserade adoptionsorganisation.

⁶⁹ <https://www.adoptionscentrum.se/sv/Adoption/Landerna/Kina/Landkostnad/> (hämtad 11-20-2016)

⁷⁰ <https://www.adoptionscentrum.se/sv/Adoption/Landerna/Colombia/Landkostnad1/> (hämtad 20-11-2016)

5. Barns rätt till familj

5.1 Definition av familjebegreppet?

“Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till samhällets och statens skydd.”⁷¹

Enligt FN är familjen den naturliga och grundläggande enheten i samhället. Hur denna enhet ska se ut står det dock inget om. Det finns ingen internationell definition av vad ordet familj betyder men begreppet dyker upp i flertalet internationella instrument. I EKMR stadgas i artikel 8 rätten till skydd för *familjeliv* och i Internationella konventionen om civila och politiska rättigheter stadgas i artikel 17 att ingen får utsättas för godtyckligt eller olagligt ingripande med avseende på bl.a. *familj*. I preambeln till barnkonventionen framgår tydligt att *familjen* är den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för barnet. Familjen är den skyddsvärda enhet som, med samhällets stöd, ska tillse barnets utveckling och välbefinnande. Vidare uttalas att för att barnet ska kunna uppnå en fullständig och harmonisk utveckling av sin personlighet bör familjemiljön vara en omgivning av lycka, kärlek och förståelse. Artikel 5 i barnkonventionen lyder:

konventionsstaterna skall respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar eller, där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgade familjen eller gemenskapen enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention.

Artikeln formulerar en flexibel definition av familjebegreppet, där inte bara föräldraskapet och vårdnadshavarna ingår utan även den utvidgade familjen erkänns. Artikeln syftar till att spegla den stora variation i släktskap och gemenskap som barn växer upp med runt om i världen.⁷² I den allmänna kommentaren nummer 7 - Implementing child rights in early childhood - slår barnrättskommittén fast att familj avser en rad olika arrangemang som kan ge små barn omvårdnad, omtanke och utveckling, bl.a. kärnfamiljen, den utvidgade familjen och andra traditionella och

⁷¹ FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, 1948, artikel 16, 3 st.

⁷² UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 76.

moderna arrangemang som baseras på gemenskap, under förutsättning att de stämmer överens med barnets bästa och dess rättigheter i övrigt.⁷³

Även FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har ansett att familj som begrepp måste ges en bred tolkning då familj som företeelse kan se olika ut beroende på stat, men även inom stater kan det skilja sig åt. En internationell definition av begreppet familj är därför inte möjlig. Varje stat ska vid bedömning av vilka som ska anses omfattas av begreppet ta hänsyn till hur den enskilda staten och dess nationella lagstiftning vanligtvis definierar begreppet.⁷⁴ Faktorer som kultur, religion, sociala normer, ekonomiska och politiska aspekter kan få avgörande inverkan på hur familjebegreppet ska tolkas och varje stat kan också tolka begreppet annorlunda.

I Sverige används familj som rättslig term ytterst sparsamt. Begreppet används främst i sammansatta ord som: Familjehem, fosterfamilj, familjerådgivning, kontaktfamilj osv. Sverige har istället för att använda begreppet familj valt att använda föräldraskapet som ett centralt begrepp i fråga om barns relation till sin familj.

5.2 Föräldraskap

Föräldraskap är ett centralt begrepp vad gäller barnets relation till sin familj. Ett flertal artiklar i barnkonventionen belyser föräldrarnas huvudansvar vad gäller tillgodoseendet av det enskilda barnets bästa (artikel 3, 2, 7, 9, 10 och 18). Från ett barnperspektiv är det därför väsentligt att rättsligt fastställa vem som är barnets förälder och som därmed bär detta ansvar.⁷⁵ I barnkonventionens artikel 7 stadgas att barnet, så långt det är möjligt, har en rätt att få vetskap om sina föräldrar och att bli omvårdad av dem. Definitionen *föräldrar* har med samhällets utveckling kommit att förändras genom decennierna. Utgångspunkten har länge varit att barnets biologiska föräldrar ska ges rättslig status.⁷⁶ Idag kan termen biologisk förälder dock ha en något mer komplex betydelse i och med att nya tekniker för att få barn har tillkommit samt att det biologiska föräldraskapet inte nödvändigtvis är detsamma som det faktiska föräldraskapet. Rättslig vårdnad tillkommer den som enligt lag eller beslut erhållit rättslig status som förälder och fått de skyldigheter och rättigheter som tillkommer denne enligt gällande rättsregler.⁷⁷

⁷³ CRC/C/GC/7, punkt 15.

⁷⁴ HRI/GEN/19, p2.

⁷⁵ Singer, A, Barnets bästa, s. 45.

⁷⁶ Singer, A, Barnets bästa, s. 45.

⁷⁷ Singer, A, Föräldraskap i rättslig belysning, s. 42.

I svensk rätt stadgas det i 6:2 st. 2 FB att barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Vårdnaden består i ett ansvar för barnets personliga förhållanden och att se till att barnets behov enligt 6:1 FB blir tillgodosedda. I 6:1 FB hittar vi en rättighetskatalog som anger att;

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Föräldrarna har huvudansvaret för att garantera barnets bästa, men även staten har en skyldighet att vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrarna när de fullgör sitt ansvar (artikel 18 barnkonventionen) och om föräldrarna inte klarar av det, måste samhället träda in för att säkerställa barnets rättigheter och behov (artikel 9 barnkonventionen).⁷⁸

5.3 Rätten till respekt för barnets familjeliv

Artikel 8 i EKMR stadgar rätten till skydd för privat- och familjeliv som innebär att ingen ska behöva utsättas för godtyckliga eller olagliga inskränkningar i sitt privat- och familjeliv. Även i barnkonventionen hittar vi denna rättighet då det i artikel 16 stadgas att *inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens* och att *barnet har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp*. Skyddet är primärt till för det faktiska familjelivet.⁷⁹ Med detta menas att ett barn har rätt till respekt för sitt redan existerande familjeliv. Ett barn har däremot inte, enligt internationell rätt, rätt till ett familjeliv.⁸⁰ En konsekvens av detta är bl.a. att ett barn utan föräldrar inte har en rättighet att bli adopterad.⁸¹

Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö ska enligt artikel 20(1) i barnkonventionen ha rätt till *särskilt skydd* och bistånd från statens sida. Vidare stadgas i samma artikel att staten i enlighet med sin nationella lagstiftning ska säkerställa alternativ omvårdnad för ett sådant barn (artikel 20(2)). Sådant omvårdnad kan bl.a.

⁷⁸ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s.173.

⁷⁹ Marckx mot. Belgium (dom 13.06.1979) paragraf. 31.

⁸⁰ Buren, V, Geraldine, s. 93ff.

⁸¹ A.a. s. 95.

innefatta placering i fosterhem, adoption eller om nödvändigt, placering i lämpliga institutioner för omvårdnad av barn (artikel 20(3)). Avsikten här är att placera barn som är *utan familj med en familj*.⁸² Det bör här noteras att bestämmelsen hänvisar till familjen och inte föräldrarna. Då ett barn separeras från sina föräldrar (artikel 9) ska myndigheterna först och främst försöka placera barnet inom den utvidgade familjen innan andra alternativ beaktas. Om barnet inte kan placeras i en fosterfamilj eller adoptivfamilj eller inte kan tas om hand på lämpligt sätt i sitt hemland ska internationell adoption övervägas som en alternativ form av omvårdnad om barnet (artikel 20(b)). Internationell adoption ses alltså som en sista utväg. Motiveringen till detta är bl.a önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund (artikel 20(3)) samt barnets rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem (artikel 7).

Adoption är det mest ingripande beslutet rörande omvårdnaden av ett barn dels då ett adoptionsbeslut inte kan återkallas, dels då det innebär att de rättsliga banden med den biologiska familjen upphör (detta vad gäller starka adoptioner). Med andra ord innebär det att de biologiska föräldrarnas och barnets rätt till familjeliv upphör och ett nytt familjeliv skapas för barnet med adoptivföräldrarna.⁸³ Det är därför en grundläggande förutsättning, för att adoption ska bli aktuell, att adoptionen är till fördel för barnet ur ett långsiktigt perspektiv.⁸⁴

5.4 Återföreningsprincipen

När ett barn lever skilt från den ena av eller båda föräldrarna har konventionsstaterna en skyldighet enligt artikel 9(3) barnkonventionen att verka för att barnet ges möjlighet att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa. Det finns tydliga bevis för att barn återförenas med sina föräldrar mera sällan om kontakten med dem inte upprätthålls under de första månadernas alternativa omvårdnad.⁸⁵ Målet är att de barn som omvårdas i annat hem än det egna ska återförenas med sina föräldrar när så anses möjligt. I svensk rätt kallas detta för återföreningsprincipen.

⁸² A.a. s. 94.

⁸³ Mattsson, T, s. 127.

⁸⁴ A.a. s. 124.

⁸⁵ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 104.

Adoption kolliderar med återföreningsprincipen då ett beslut om adoption innebär att de rättsliga banden med barnets biologiska familj upphör. Innan ett beslut om adoption tas är det därför viktigt att se till att en återförening med den biologiska familjen är helt utesluten. I målet R.M.S. mot Spanien kom domstolen fram till att staten misslyckats att hitta lämpliga och effektiva åtgärder för att garantera sökandes rätt till familjeliv.⁸⁶ Målet handlade om en flicka som omhändertagits från sin mamma och placerats i fosterhem pga mammans ekonomiska situation. Staten hade enligt Europadomstolen brustit i att följa upp för att se att mammans situation förbättrats samt brustit i att låta mamman och dottern träffas.

Bedömningen av att återförening anses möjlig skiljer sig från land till land men något jag märkt dels i kontakt med institutioner, dels i kontakt med socialtjänsten är att det långt ifrån är en lätt bedömning att göra och oftast tar lång tid. Vad gäller tiden för att en återförening ska anses utesluten har Europadomstolen i målet K.A mot Finland uttryckt sig på följande sätt:

When a considerable period of time has passed since the child was originally taken into public care, the interest of a child not to have his or her de facto family situation changed again may override the interests of the parents to have their family reunited.⁸⁷

Detta uttalande behandlar visserligen en situation då det kan vara skadligt för ett barn att behöva byta familjemiljö igen, vilket en adoption skulle innebära, dock bör vikten ligga i att bedömningen av vad som är barnets bästa alltid måste luta mot det alternativ som ger en permanent lösning.

5.5 Föräldrars rätt till barn kontra barns rätt till en familj

Som ovan nämnt under avsnitt 4.3.3 finns en rätt att adoptera men den rätten är inte absolut utan kan inskränkas med hänsyn till barnets bästa. Om en konflikt uppstår mellan sökande som önskar att adoptera och barnet som är föremål för adoptionen, ska barnets bästa alltid avgöra utgången av konflikten.⁸⁸

För biologiska föräldrar och deras rätt till familjeliv (EKMR art 8) och sina barn gäller detsamma. Ett exempel på detta är tvångsadoptioner av barn, vilka bör betraktas

⁸⁶ R.M.S mot Spanien (dom 18.6.2013).

⁸⁷ K.A mot Finland (dom 12.07.2001), paragraf. 155.

⁸⁸ Mattsson, T, s. 54.

som särskilt ingripande i nyss nämnda rättighet. I dessa fall ska bedömningen grundas i en balans mellan respektive barnets och den biologiska föräldrarnas rätt till familjeliv.⁸⁹ I målet Söderbäck mot Sverige behandlades frågan om en styvfars adoption av ett barn utan samtycke av den biologiska fadern (klaganden) innebar en kränkning av den biologiska faderns rätt till respekt för familjelivet enligt artikel 8 i EKMR. Domstolen kom fram till att det inte skett någon kränkning av artikel 8. Detta mot bakgrund bl.a. av att faderns kontakt med dottern varit begränsad ända sedan barnets födelse, att flickan och styvfadern under ett flertal år haft ett existerande familjeband samt att nationella domstolar beaktat barnets bästa.⁹⁰

I RH 2016:31 behandlades frågan om en kvinna hade rätt att adoptera ett tvillingpar som kommit till genom surrogatmödraskap. En surrogatmoder hade utomlands befruktats med en svensk mans spermier och en utomstående kvinnas ägg och födde därefter tvillingar. Mannen var fastställd fader och vårdnadshavare till barnen. Frågan var om mannens hustru skulle få adoptera barnen. I Sverige är det inte tillåtet med surrogatmödraskap då lagstiftaren ansett det inte förenligt med människovärdesprincipen att använda en annan kvinnas kropp för att lösa problem med barnlöshet.⁹¹ Domstolen tillät ändå adoptionen då man ansåg att den var till barnens bästa.

Föräldrar kan aldrig "äga" ett barn och ett syfte här är att belysa att barn är egna individer med egna rättigheter och att dessa måste gå före föräldrars rätt till sina barn. Artikel 21 i barnkonventionen slår fast att inga andra intressen ska gå före eller vara likvärdiga med barnets och detta inkluderar även föräldrarnas rätt. Vid en eventuell konflikt mellan föräldrars rätt till familjeliv och barns motsvarande rätt ska en helhetsbedömning av barnets bästa vara avgörande.⁹²

5.6 Sammanfattning

Enligt både FN och barnkonventionen är *familjen* den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för barnet. Det finns ingen enhetlig definition av familjebegreppet mer än att begreppet ska ges en bred tolkning då familj som företeelse kan se olika ut beroende på bl.a samhällstraditioner och kulturer inom olika stater. Även

⁸⁹ A.a. s. 55.

⁹⁰ Söderbäck mot Sverige, paragraf. 32 och paragraf. 33.

⁹¹ Prop. 2001/02:89 s. 55.

⁹² Mattsson, T s. 59.

om den utvidgade familjen är essentiell för barnet och dess uppväxt så är det enligt barnkonventionen de biologiska föräldrarna som har huvudansvaret för barnets vård och omsorg (artikel 3, 2, 7, 9, 10 och 18). Det är dock enligt min mening viktigt att här förtydliga att det biologiska föräldraskapet inte nödvändigtvis är detsamma som det faktiska föräldraskapet.

För att besvara frågan om barn har rätt till en familj kan följaktligen sägas att barn har rätt till respekt för sitt redan existerande familjeliv. Enligt internationell rätt har ett barn däremot inte rätt till ett familjeliv, och som ovan nämnt är en konsekvens av detta bl.a. att ett barn som saknar familj inte har rättighet att bli adopterat. Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö har dock rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida (artikel 20(1) barnkonventionen). Staten måste säkerställa alternativ omvårdnad av barnet och sådan omvårdnad kan bl.a. innebära adoption. På så sätt har ett barn enligt barnkonventionen rätt till en familj.

6 Rätten till att behålla sin identitet

6.1 Bakgrund - Identitet

*Identitet - styrka sin identitet. att man är den man utger sig för.*⁹³

*Identitet (senlatin ide'ntitas 'identitet', till idem), självbild, medvetenhet om sig själv som en unik individ. Identitet består i första hand av medvetenhet om sitt jag, dvs. upplevelsen att vara levande (vitalitet).*⁹⁴

Ens namn, nationalitet och familj är bara några delar av vem man är, av ens identitet. Var man bor eller var man växt upp och vem som tagit hand om en, utgör också delar av vår identitet. Vidare kan etnicitet, religion, kultur och ens språk spela en viktig roll för vem man är. Vår identitet utvecklas med tiden och våra erfarenheter och vår bakgrund är det som skapar vår identitet. Identitetsutvecklingen blir även mer komplex när en person har flera dimensioner av "annorlundaskap" såsom utseende, etniskt och kulturellt ursprung eller handikapp.⁹⁵

Det har sedan länge funnits ett motstånd mot adoptioner över etniska gränser utifrån antagandet att sådana adoptioner skulle kunna försvåra barnets identitetsutveckling. Det finns ingen ledande forskning som ger grund för denna kritik, men trots detta tycks rätten till sin identitet vara ett hinder för adoptionsprocessen. Vad gäller internationell adoption är detta självklart en viktig aspekt då barnet helt skiljs från sitt ursprungsland och kultur. Jag ska i detta kapitlet försöka utreda hur rätten till identitet och ursprung påverkar förutsättningarna för adoption.

6.2 Identitetsutveckling

Dagens ledande teorier om identitetsutveckling utgår från psykoanalytikern Homburger Eriksons psykodynamiska teori. Enligt Erikson är det viktigt för en individs utveckling att utforska sig själv genom att ställa sig frågor om varifrån man kommer, vem man är och vad man önskar med sitt liv.⁹⁶ Det är en process som pågår hela livet och börjar redan under barndomen. Individens identitet utvecklas enligt Erikson genom ett samspel mellan biologiska, sociala och kulturella influenser. Det är inte en konfliktfri utveckling

⁹³<http://www.svenskaakademien.se/svenska-spraket/svenska-akademiens-ordlista-saol/saol-13-pa-natet/sok-i-ordlistan> (hämtad 17-10-2016)

⁹⁴ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/identitet> (hämtad 17-10-2016)

⁹⁵ SOU 2003:49, s. 89.

⁹⁶ SOU 2001:10, s. 135.

utan i livet genomgår vi ett antal kriser som dock är nödvändiga för att vår mognad ska kunna utvecklas på ett normalt sätt. Som starkast är processen under adolescensen, dvs ungdomsåren. Hur ett barn eller en ung person löser de konflikter som uppstår under denna tid är enligt Erikson avgörande för identitetsutvecklingen.⁹⁷

Det är allmänt känt att tonåren eller ungdomsåren är känsliga. Kroppen genomgår stora förändringar, det inre och yttre medvetandet blir allt starkare och sökandet efter den egna identiteten blir allt viktigare. Det är åren då man ska ta klivet ut ur barndomen för att stiga in i vuxenvärlden. För att kunna ta detta kliv menar Erikson att olika livsperspektiv och områden behöver utforskas.⁹⁸ Utifrån den kognitiva förmågan börjar man se världen och sig själv ur olika perspektiv och på ett nytt sätt reflektera över egna erfarenheter, över tidigare kriser. Som ung människa har man en förmåga att se det förgångna i en annan belysning än vad man som barn kunnat göra. För adoptivbarn kan detta betyda att deras etniska och biologiska ursprung kan få ny aktualitet.⁹⁹

6.3 Rätten till vetskap om sitt ursprung

Att känna till sina genetiska rötter anses ha betydelse för individens förmåga att utveckla sin identitet och självkänsla.¹⁰⁰ Det är inte förrän under de senaste 30 åren som lagstiftarna ansett att adopterade bör få vetskap om omständigheterna kring adoptionen samt kunskap om de biologiska föräldrarna. Tidigare ansågs det inom adoptionsforskningen att den adopterade sökte efter sitt ursprung som en symbolisk handling snarare än en verklig och aktiv önskan om vetskap om sitt ursprung.¹⁰¹

Barnkonventionen har två artiklar som lyfter fram betydelsen av kännedom om sitt ursprung. Enligt artikel 7 har barn rätt att få ett namn och att vara medborgare i ett land. Barn har även en rätt att så långt det är möjligt få veta vilka deras föräldrar är och att bli väl omhändertagna av dem (artikel 7). Vad gäller definitionen av föräldrar i artikel 7 så är det inte endast de biologiska föräldrarna som omfattas utan även eventuella psykologiska föräldrar, dvs de som tagit hand om barnet under

⁹⁷ Erikson, H, E, s. 224.

⁹⁸ A.a. s. 237ff.

⁹⁹ SOU 2001:10, s. 135f.

¹⁰⁰ Singer, A, Barnets bästa, s. 85.

¹⁰¹ SOU 2001:10, s. 136.

betydelsefulla perioder som spädbarnstiden, och som därför har stor betydelse för barnets identitet.¹⁰²

Artikel 8 i barnkonventionen behandlar barns rätt till en identitet och deras rätt att få behålla sin identitet. Artikeln tillkom efter de händelserna som inträffade i Argentina under 1970- och 1980-talen då tusentals barn och spädbarn försvann. Motiveringen till artikeln var att ett snabbt ingripande från statens sida var nödvändigt när barns rätt att behålla sin identitet hade kränkts.¹⁰³ Artikeln nämner tre aspekter på identitet - medborgarskap, namn och släktförhållanden såsom de erkänns i lag. Artikeln avser dock en miniminivå och utesluter inte andra faktorer.¹⁰⁴ Sistnämnda aspekt erkänner att ett barns identitet innebär mer än att bara veta vilka ens föräldrar är. Syskon, mor- och farföräldrar samt andra släktingar kan ha minst lika stor betydelse för barnets identitetskänsla. Vid adoption eller fosterhemsplacering erkänns dock inte denna rättighet. Barn har då, som ovan nämnt, en laglig rätt att få vetskap om vem deras biologiska föräldrar är men längre än så sträcker sig sällan rättigheten (artikel 7).¹⁰⁵

Ordet *behålla* innebär både att identiteten inte får kränkas och att det ska finnas register med uppgifter om genealogi, födelse och barnets spädbarnstid, dvs sådant som barnet inte kan förväntas komma ihåg.¹⁰⁶ Vid adoption är det viktigt att barnets identitet vid födseln finns officiellt registrerad innan en adoption äger rum. Enligt Haagkonventionen ska centralmyndigheten i ursprungsstaten, då man kommit fram till att barnet kan adopteras, sammanställa en rapport innefattande upplysningar om barnets identitet, tillgänglighet för adoption, bakgrund, sociala miljö och familjehistoria samt barnets och dess familjs sjukdomshistoria, och barnets särskilda behov (artikel 16 p.1(a)). Denna rapport är främst till för att användas som underlag vid matchningsprocessen, då varje barn ska matchas med rätt föräldrar, dvs de föräldrar som bäst kan tillgodose det enskilda barnets behov.¹⁰⁷ Rapporten kan även vara viktig ur ett mera långsiktigt perspektiv då den oftast innehåller de sista registrerade uppgifterna om barnet från ursprungslandet. Den kan därför vara en viktig pusselbit i identitetsprocessen för många barn som blivit adopterade.

¹⁰² UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s.94.

¹⁰³ A.a. s. 97.

¹⁰⁴ A.st.

¹⁰⁵ A.a. s. 98.

¹⁰⁶ A.st.

¹⁰⁷ Parra-Aranguren, G, paragraf. 308.

I många länder finns fortfarande begränsningar för adopterade att få tillgång till information om sitt ursprung. I USA finns en lång tradition av att låta handlingar om adoptivbarns ursprung vara sekretessbelagda och i flertalet stater krävs än idag domstolsbeslut för att adopterade ska kunna få tillgång till sina födelseattester.¹⁰⁸ I Frankrike har den biologiska modern rätt att vara anonym (Code Civil artikel 341-1), däremot har man uppmanat mödrar att lämna information i privata brev som endast det adopterade barnet ska ges tillgång till.¹⁰⁹ I svensk rätt finns ingen uttrycklig rätt för adoptivbarn att få vetskap om sitt ursprung däremot ger offentlighets- och sekretesslagen barn möjlighet att få information om uppgifter om de biologiska föräldrarna som finns i folkbokföringens register. Barnet har även rätt att få tillgång till den utredning som finns i socialnämndens akt om faderskap eller föräldraskap varit föremål för utredning.¹¹⁰

Enligt artikel 30 Haagkonventionen ska en *fördragsslutande stats behöriga myndigheter säkerställa att de upplysningar om barnets ursprung som myndigheterna innehar bevaras, i synnerhet vad avser uppgifter om föräldrarnas identitet samt sjukdomshistoria*. Som tidigare nämnt föreskriver barnkonventionens artikel 7 även rätten för ett barn att få vetskap om sina föräldrar. En del länder har lämnat in reservationer vad gäller denna rättighet t.ex. för att trygga anonymiteten för de biologiska föräldrarna vid adoption.¹¹¹ I vissa fall kan sekretess anses nödvändig för att skydda barnets biologiska moder från att utsättas för extrema former av social fördömelse såsom utfrysning, fysisk skada eller död. I dessa fall konkurrerar barnets rätt att få vetskap om sitt ursprung med moderns rätt till skydd och sekretess. Haagkonventionen försvarar föräldrars rätt till skydd och sekretess genom att den stat där barnet har sitt ursprung har rätt att vägra lämna ut uppgifter om föräldrarnas identitet (artikel 16 p.2 samt artikel 30 p.2).

¹⁰⁸ UN Population division, Child adoption: Trends and policies, s. 20.

¹⁰⁹ A.a. s. 21.

¹¹⁰ Singer, A, Barnets bästa, s. 86.

¹¹¹ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 94.

6.4 Kontinuitet i uppfostran och till barnets etniska och kulturella bakgrund

Då typ av omvårdnad övervägs för ett barn *skall vederbörlig hänsyn tas till önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund* (artikel 20 barnkonventionen). Kontinuitet i uppfostran betyder bl.a. att när så är möjligt bör barn ha kontinuerlig kontakt med föräldrar, familj och den vidare krets som barnet tillhör.¹¹² Detta kan även uppnås vid adoption genom enskilda överenskommelser med ursprungsfamiljen. Dessutom tyder forskningen på att det är önskvärt för både barnet och adoptivfamiljen att försöka upprätthålla en kontakt med ursprungsfamiljen, särskilt vad gäller lite äldre barn som har en etablerad familjesituation sedan tidigare.¹¹³ Det är dock inte alltid möjligt med en sådan kontakt och avgörande ska alltid vara vad som anses vara bäst för barnet.

Kontinuiteten kan även uppnås genom att om möjligt placera barnet i ett adoptivhem som har samma kulturella, språkliga, etniska och religiösa bakgrund som barnet. Att finna ett hem som har samma kulturella bakgrund som ett barn har enligt FNs barnrättskommitté ansetts viktigt för att skydda ett barns identitet.¹¹⁴ Här måste självklart barnets bästa (artikel 3 barnkonventionen) beaktas, särskilt vad gäller kulturell och religiös bakgrund. Ibland kan det i första hand vara den kulturella och religiösa bakgrunden som är anledningen till att barnet flyttats från sin familj, t.ex. kan det handla om skadliga kulturella eller religiösa sedvanor.¹¹⁵ Vidare måste hänsyn tas till barns rätt att själva bestämma religion samt dess rätt till yttrande- och föreningsfrihet (artikel 12-15 barnkonventionen och artikel 9-11 Europakonventionen).

Att vid internationell adoption placera barnet hos en familj med samma kulturella, språkliga och etniska bakgrund är svårt då de flesta internationella adoptioner sker mellan länder som markant skiljer sig från varandra vad gäller exempelvis kultur, politik, ekonomi osv. I rättsfallet *Lakshmi Kan Pandey mot Indien* kom Indiens högsta domstol fram till att adoptivföräldrar ska anses vara det näst bästa alternativet till barnets biologiska föräldrar, men att varje ansträngning ska göras för att först och främst hitta adoptivföräldrar inom landet. Domstolens motivering till detta var att en nationell adoption skulle undvika *“any problems of assimilation of the child in the family of the*

¹¹² UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 209.

¹¹³ Nygaard Christoffersen m.fl. s.113ff.

¹¹⁴ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 209.

¹¹⁵ A.a. s. 209f.

adoptive parents which might arise on account of cultural, racial or linguistic differences in case of adoption of the child by foreign parents".¹¹⁶ Detta uttalande stämmer överens med den grundläggande princip som genomsyrar både Haagkonventionen och barnkonventionen, nämligen att en internationell adoption ska äga rum endast efter det att möjligheten att placera barnet inom ursprungsstaten vederbörligen har beaktats. Om ett barn inte kan placeras hos sin biologiska familj eller släkt ska foster- eller adoptivfamilj i barnets hemland prioriteras före internationell adoption. Internationell adoption är alltså ett sista alternativ av omvårdnad, en "sista utväg", och man får godta att kontinuiteten i barnets uppfostran, etniska och kulturella bakgrund kanske inte kan tillgodoses vid just internationell adoption.

6.5 Adopterade barns identitetsutveckling

Ett adopterat barns förhållande till sitt biologiska ursprung är oftast olika, beroende på barnets ålder. Ett yngre barn har oftast liten förståelse för vad en adoption innebär och förstår inte begreppen adoptivförälder kontra biologisk förälder. Därför har yngre barn många gånger positiva föreställningar om sin adoption, en känsla av att man blivit utvald. Däremot kan yngre barn uppleva ett annorlundaskap.¹¹⁷ Vid 8-11 års ålder har barn större förmåga att reflektera och intellektuellt förstå att en adoption inte endast innebär att ha blivit utvald utan även att ha blivit övergiven eller bortlämnad. Under adolescensen fördjupas tankarna om adoptionen och utgör en viktig del av identitetsförandet.¹¹⁸

Någon gång i livet, oavsett ålder, kommer insikten om att inte bara ha blivit vald utan också bortvald (även om det kanske inte alltid varit fråga om reella val), att man har en annan bakgrund och ett annorlunda utseende än sina föräldrar. Vissa barn kan även bära på starka minnen från tiden innan adoptionen och detta kan påverka hur identiteten formas. Ungefär hälften av de adopterade kommer någon gång i livet att söka kunskap och information om den biologiska familjen. Dock finns det inte någon grund för att detta skulle vara sammankopplat med psykiska problem hos den adopterade eller dåliga förhållanden i adoptivfamiljen.¹¹⁹ Forskning visar att adopterades intresse för sitt ursprung antingen bottnar i nyfikenhet i brist på information, vilket är en normal del av

¹¹⁶ Lakshmi Kant Pandey mot Indien (dom 06.02.1984), s. 18f.

¹¹⁷ A. bet. s. 137.

¹¹⁸ A. bet. s. 137.

¹¹⁹ Müller, U. & Perry, B.

identitetsutvecklingen eller är uttryck för en otillfredsställande livssituation, som kan böttna i upplevelser av bristande tillhörighet till adoptivfamiljen eller det samhälle man lever i.¹²⁰

Det har i årtionden funnits ett motstånd till att barn ska växa upp med föräldrar av annan etnisk bakgrund och att en sådan uppväxt skulle vara skadlig för barnets identitetsutveckling. Det finns inga samstämmiga forskningsresultat som visar hur internationellt adopterade barns identitetsutveckling skiljer sig från andra barns, men det man är överens om är att barns etniska bakgrund är en viktig faktor att ta med i ett adoptionsbeslut.¹²¹ Forskning visar även på hur viktig kunskapen om det biologiska och etniska ursprunget är för adopterade barns positiva utveckling.¹²² Det finns inget klart svar på vad som egentligen är till barnets bästa vid internationell adoption i relation till identitetsutvecklingen, utan det viktigaste är att i varje enskilt fall försöka se hur barnets identitet kan komma att påverkas av en internationell adoption.¹²³

6.6 Krav på adoptivföräldrarna att ha kunskap om barnets ursprung

Forskning visar att barn kan ha god självkänsla oberoende av etnisk identitet om de har bra relationer i adoptivfamiljen. Adoptivföräldrarnas inställning till sitt barns etniska bakgrund har betydelse för ett adoptivbarns identitetsutveckling. Har adoptivföräldrar en positiv inställning och tillräcklig kunskap om sitt barns ursprung är chansen större att även adoptivbarnet har en positiv inställning till sin bakgrund.¹²⁴ Det innebär också en positiv effekt för barnets identitetsutveckling. I en studie av 40 koreanskfödda adoptivbarn, som växte upp hos vita amerikanska föräldrar, fann man att barnens identifikation med sitt etniska ursprung underlättades av att föräldrarna deltagit och uppmuntrat olika koreanska aktiviteter och traditioner under barnens barndom.¹²⁵ Majoriteten av de som adopterar hämtar barnen i ursprungslandet och det är då viktigt att adoptivföräldrarna inhämtar så mycket information som möjligt för att i senare skede kunna dela denna med barnet.¹²⁶

¹²⁰ SOU 2003:49, s. 90.

¹²¹ Cantwell, N, s. 53.

¹²² Prop 2003/04:131, s. 68.

¹²³ Cantwell, N, s. 53.

¹²⁴ Huh, N, S & Reid, W. J, s. 75f.

¹²⁵ A.a. s. 81.

¹²⁶ Prop. 2003/04:131, s. 68.

Enligt Haagkonventionen ska den mottagande statens behöriga myndigheter säkerställa att de tilltänkta adoptivföräldrarna har fått den rådgivning som kan vara nödvändig (artikel 5 b). Vidare ska staterna främja rådgivning i adoptionsfrågor och möjligheter till hjälp och stöd efter en adoption (artikel 9). I Sverige ska det vid lämplighetsbedömningen tas särskild hänsyn till bl.a. sökandens kunskaper och insikter om adoptivbarn och dessas behov samt den planerade adoptionens innebörd. En föräldrautbildning är därför obligatorisk och en förutsättning för medgivande till internationell adoption (6 kap. 12 § SoL).

6.7 Sammanfattning

Internationell adoption är en sista utväg, som både Haag- och barnkonventionen föreskriver. En stark anledning till detta är barnets rätt till sitt ursprung - sin kultur, språk, biologiska rötter, osv. Vårt etniska och kulturella ursprung och våra biologiska rötter har betydelse för vår identitetsutveckling. Med detta sagt innebär inte en adoption att den är skadlig för ett barn. I och med en adoption utesluts inte heller rätten till barnets egna identitet och ett barns rätt till kontinuitet.

Staterna har ett ansvar för att säkerställa att adoptionsföräldrar har kunskap om adoptivbarns särskilda behov. Enligt min mening bör det vara en självklarhet att adoptivföräldrarna känner till barnets ursprung för att kunna tillgodose dess särskilda behov. En adoptivförälders kunskap om landet och kulturen som barnet ursprungligen kommer ifrån kan enligt forskning ge positiva effekter för barnets identitetsutveckling. Vidare bör ett barn som adopterats alltid kunna ha en möjlighet att få ta del av information som finns hos ansvarig myndighet om sitt ursprung och sin historia, om barnet självt önskar det.

Istället för att möjliggöra för dessa barn att få tillgång till information om sin bakgrund möjliggör Haagkonventionen för länderna att undanhålla sådan information för att skydda de biologiska föräldrarna. Barnkonventionen förespråkar nationella alternativ av omvårdnad framför internationell adoption och begränsar samtidigt rätten för ett adopterat barn att få vetskap om sitt ursprung till att endast omfatta rätt till vetskap om de biologiska föräldrarna (artikel 7 barnkonventionen), trots att det biologiska ursprunget inte alltid har ett samband med den faktiska vårdsnaden.¹²⁷ Det är

¹²⁷ Artikel 8 i barnkonventionen även syskon, mor- och farföräldrar samt andra släktingar. Dock erkänns inte denna rättighet vid adoption eller fosterhemsplacering. Se vidare avsnitt 6.3.

inte en självklarhet att information alltid finns om barnets ursprung. I många fall blir barn bortlämnade utan en identifikation av vem som lämnat barnet. Information om en persons bakgrund - om än liten - kan dock spela en avgörande roll i en persons identitetsformande.¹²⁸ Det borde därför enligt min mening vara till barnets bästa att rätten till vetskap om sitt ursprung som adopterad också omfattar information om de personer som haft faktisk vårdnad om barnet och inte endast de biologiska föräldrarna.

¹²⁸ Cantwell, N, s. 54.

7 Internationell adoption - varför inte?

7.1 Inledning

Rätten till ursprung och identitet har inverkan på varför internationell adoption ska ses som en sista utväg. Hänsyn tas till önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund (artikel 20 barnkonventionen). Kontinuitet i uppfostran syftar dock inte enbart till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund utan även till att staten måste vidta alla åtgärder för att undvika att barn som står under samhällsvård flyttas runt mellan olika placeringar.¹²⁹ Önskan att skydda barnets rätt till kontinuitet i uppfostran och till barnets etniska, religiösa, etc. har under de senaste decennierna anförts som skäl för att sätta internationell adoption som sista alternativ för att tillgodose barnets rätt till omvårdnad och uppfostran. Samtidigt kan hävdas att barnets rätt till vård och omsorg och kontinuitet i uppväxtvillkor talar för att internationell adoption kanske inte är, eller borde vara ett allra sista alternativ.

Detta avslutande avsnitt syftar till att gå in på problematiken med att det idag finns en tydlig konflikt mellan rätten till identitet och ursprung å ena sidan och rätten till familj och omsorg å den andra. Vad blir konsekvenserna av att internationell adoption ställs som ett allra sista alternativ och är det verkligen med hänsyn till barnets bästa?

7.2 När kan en återförening anses utesluten?

Som tidigare nämnts är alltid en återförening med barnets familj första prioritet och denna process tar många gånger lång tid. Under denna tid ska barnet helst vistas i en familjemiljö, exempelvis tillfällig familjehemsplacering. Dock är detta långt ifrån den alternativa omvårdnad som många länder idag kan erbjuda. Barnhem och andra typer av institutioner är vanliga vilket inte på något sätt är en önskvärd miljö för ett barn att växa upp i. Om en återförening ska anses utesluten ska andra alternativ av omvårdnad prioriteras innan internationell adoption. I det flesta länder som internationell adoption sker ifrån finns inte andra nationella omvårdnads alternativ.

Decision-making on whether or not the best interests of any given child will be served by adoption abroad cannot be made in a hurry, but must be timely, on the basis of subjective and selective criteria. It requires a thorough review of the child's overall

¹²⁹ UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen, s. 210.

*situation and needs, and of the likely impact of the measure on virtually all the rights of the child.*¹³⁰ UNICEF menar att ett beslut om det är för barnets bästa att adopteras internationellt inte kan påskyndas utan måste tas efter en noggrant gjord helhetsbedömning av barnets situation. Jag instämmer med att ett beslut om internationell adoption inte kan tas över en natt. Dock anser jag att det måste kunna finnas en tidsfrist för vad som ska anses rimligt innan en återförening kan anses utesluten. I målet K.A mot Finland uttryckte domstolen att: *When a considerable period of time has passed since the child was originally taken into public care, the interest of a child not to have his or her de facto family situation changed again may override the interests of the parents to have their family reunited.*¹³¹ Vad *a considerable period of time* innebär framgår inte och enligt min mening lämnas det därför öppet för varje stat att själva göra den bedömningen.

7.3 Adoption kontra andra typer av omvårdnad

Önskan att stoppa barnhandel i kombination med en generellt kritisk syn på internationell adoption har lett till tuffare regleringar och längre utredningar. Det innebär att barn blir kvar på barnhem eller andra typer av institutioner längre. Forskning visar att institutionsvård av dålig kvalitet kan få allvarliga negativa konsekvenser för barn, särskilt yngre barn. Institutionernas avskildhet från övriga samhället, deras organisation, personalens i många fall bristande utbildning, tidsbrist och resursbrist gör att många av barns grundläggande behov inte tillgodoses.¹³² Negativa konsekvenser för det enskilda barnet är exempelvis psykiska störningar, oförmåga att känna empati för andra eller svårighet att utveckla tillitsfulla relationer. Många barn som vuxit upp på isolerade institutioner har svårt att i vuxen ålder integreras och komma in i samhället vilket många gånger får konsekvensen att de även i vuxen ålder vistas på institution. Även många av de föräldrar som lämnar sina barn till en uppväxt på institution visar sig också själva vara före detta institutionsbarn.¹³³

Adopterade barn har ofta negativa livserfarenheter av varierande svårighetsgrad. Detta kan påverka barnens psykiska hälsa negativt. En systematisk genomgång av vetenskaplig litteratur gjord av Statens folkhälsoinstitut visar på en ökad risk för

¹³⁰ Cantwell, N, s. 54.

¹³¹ K.A mot Finland (dom 12.07.2001), paragraf. 155.

¹³² Utrikesdepartementet, Barn på institution, s. 9.

¹³³ A.st.

adopterade att få olika typer av psykiska hälsoproblem. För internationellt adopterade sågs en tydlig risk för bland annat psykiatrisk vård, psykiatrisk sjukdom, drogmissbruk, självmordsförsök och självmord.¹³⁴ Samtidigt har föräldrar till internationellt adopterade barn vanligtvis högre utbildningsnivå och bättre socioekonomisk situation än en genomsnittlig familj vilket kan ge adopterade barn bättre förutsättningar.¹³⁵ Dansk forskning visar på att adopterade barn uppvisar betydligt bättre resultat än de barn som kvarstannat i familjehemmet eller de som återvänt till sina ursprungliga hem. Bland annat uppvisar de färre beteendemässiga och mentala problem än jämförelsegrupperna.¹³⁶

Sammantaget är adoption ett betydligt bättre alternativ av omvårdnad för ett barn i jämförelse med både institutionsvård och familjehemsplacering.

7.4 Barnets bästa - avsaknad internationell definition

Diskussionen kring barnets bästa har pågått ända sedan barn blev tillerkända egna rättigheter. I både barnkonventionen och 1993 års Haagkonvention framgår det tydligt att barnets bästa ska vara styrande för adoptionsverksamheten. En närmare definition av begreppet finns dock inte vilket lämnar det öppet för varje land att själva ge en definition av begreppet. Svårigheten att bedöma barnets bästa är inte unik för adoptionsärenden utan är ett problem i alla ärenden som berör barn. Dock involverar internationella adoptionsärenden oftast aktörer som kommer från helt olika sociala och kulturella bakgrunder, med olika uppfattning om vad som är barnets bästa. Bedömningarna skiljer sig därför åt mellan länderna. Ytterligare omständigheter som försvårar en bedömning av barnets bästa är att det även är flera faktorer som berörs vid internationell adoption, än vid nationell adoption, då barnet inte "endast" ska placeras i en ny familj utan även ska flytta till ett helt nytt land med en helt annan kultur än sitt ursprungslands. Det är därför viktigt att bedöma hur varje enskilt barn kan komma att klara en sådan omställning.

En konsekvens av allt detta blir att barn idag behandlas olika beroende på land och kultur, och hur ett barn behandlas i en viss kultur kan i en annan uppfattas som direkt oförenligt med barnets bästa. År 2014 presenterade UNICEF rapporten "The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption" som belyser problemet med att det inte

¹³⁴ Smer rapport 2013:1, s. 44.

¹³⁵ Smer rapport 2013:1, s. 43.

¹³⁶ Nygaard Christoffersen m.fl.

finns någon allmängiltig internationell överenskommelse kring vem som är slutgiltigt ansvarig för att bedöma vad som är ett "barns bästa", och inte heller vad en sådan bedömning ska baseras på vid internationella adoptioner. För att kunna avgöra om en adoption är det bästa för barnet krävs enligt rapporten en grundlig genomgång av det enskilda barnets situation och behov, liksom av de tänkbara konsekvenserna för i princip alla rättigheter som tillkommer barnet.¹³⁷ I rapportens fjärde kapitel presenteras en checklista med olika hänsyn att förhålla sig till i en sådan bedömning av barnets bästa i fråga om internationell adoption. Sammanfattningsvis omfattar förslaget till checklista följande 10 nyckelfrågor¹³⁸:

1. Vad vill och tycker barnet? Utifrån sin mognad behöver barnet få tillgång till så fullständig information som möjligt om de olika alternativ som finns. Hänsyn ska tas inte bara till de åsikter som barnet lämnar muntligen utan också till icke-muntliga svar och expertbedömningar av barnets beteende som t.ex. barnets kroppsspråk.
2. Vad vill och tycker barnets familj? Vilken situation och omvårdnadskapacitet har familjen? En bedömning behöver göras av barnets relation till de olika familjemedlemmarna och familjens samspel.
3. Vilken stabilitet och trygghet skulle barnet kunna erbjudas i sin familj eller vid alternativ placering nationellt eller internationellt?
4. Finns möjlighet att barnet kan återförenas med sin familj med hänsyn tagen till framtida möjligheter för familjen att få stöd?
5. Vilka är barnets förutsättningar och möjligheter att få utbildning i olika omvårdnadssammanhang?
6. Vad är prognosen för barnets fysiska och psykiska hälsa i olika omvårdnadssammanhang?
7. Har barnet särskilda behov p.g.a. fysiska eller psykiska funktionsnedsättningar eller av andra omständigheter som kan orsaka sårbarhet?
8. Vilka förutsättningar har barnet att anpassa sig till en ny livssituation?
9. Vilka möjligheter till kontinuitet i barnets identitet erbjuder de olika omvårdnadsalternativen? Hänsyn ska tas bl.a. till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund.

¹³⁷ Cantwell, N, *The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption*, s. 54.

¹³⁸ Översättning av checklistan är hämtad från: <http://www.mfof.se/sv/Publikationer/MIA-Info/Nr-2---2014/barnets-basta/> (hämtad 03-01-2017)

10. Slutligen ska en bedömning av barnets bästa göras. Alla nyckelfrågor sammanvägs och en bedömning görs av vilken typ av placering som på bästa sätt kan antas möta barnets behov och ge barnet dess rättigheter.

Även om alla punkter inte kommer att vara relevanta i varje enskilt fall och vissa punkter säkerligen kommer att stå i konflikt med varandra så kan en systematisk bedömning av barnets bästa medföra att man kan synliggöra de olika hänsynen och eventuella konflikter och prioriteringar dem emellan inom ramen för ett formellt ramverk.¹³⁹ Detta skulle innebära ett avsevärt steg framåt vad gäller att säkerställa att internationell adoption verkligen är det allra bästa för det berörda barnet. En checklista att gå efter för att bedöma barnets bästa kan säkerligen skynda på en process då den blir mer systematisk. Dock anser jag, och som även tidigare nämnt under avsnitt 7.2, att en tidsfrist måste kunna finnas då barnen blir lidande om bedömningen tar allt för lång tid.

7.5 Avslutande diskussion

*I en perfekt värld hade adoptioner inte existerat, då barn inte skulle tillåtas uppväxt på barnhem eller i fosterhem, utan med föräldrar som älskar och vårdar dem. Precis så som alla barn förtjänar. Men denna idealbild uppkommer inte automatiskt bara för att barn inte adopteras internationellt, utan i de flesta fall, tvärtom.*¹⁴⁰

Även om det självklart är något positivt att situationerna i ursprungsländerna förbättras och fler barn kan stanna kvar hos sina familjer än tidigare går det inte att blunda för att det fortfarande finns tusentals barn som behöver föräldrar och tusentals sökande som vill adoptera. Regleringen kring internationell adoption blir allt krångligare, utredningarna i ursprungsländerna tar allt längre tid, kraven för att kunna adoptera blir allt hårdare och i slutändan är det barnen som får ta konsekvenserna. Min fråga kvarstår från när jag började skriva denna uppsats nämligen varför? Var inte syftet när vi antog Haagkonventionen att förbättra det internationella adoptionssystemet och framförallt förstärka barnets bästa i processen? Idag har vi varken en gemensam utredningsplan för länderna vid bedömning av sökande adoptanter eller en gemensam utgångspunkt i vad som är barnets bästa.

¹³⁹ Cantwell, N, The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption, s. 56f.

¹⁴⁰ <http://www.svt.se/opinion/barnens-basta-maste-vara-i-fokus-hubINETTE> (hämtad 01-01-2016)

Adoption är ett institut som präglas av politiska beslut, vetenskapliga perspektiv och kulturella föreställningar om barn, familj och föräldraskap. Det är en process där privata och offentliga aktörer och instanser är inblandade för att utreda och fatta beslut i vad som ska anses vara till barnets bästa. Var och en av dessa aktörer gör sina individuella bedömningar utan någon internationell "standard" att utgå ifrån, utan en internationell definition om vad som är barnets bästa och vilket som är huvudsyftet med en internationell adoption. Med den inställning som idag finns runt internationell adoption - "en sista utväg" - blir resultatet att för många barn får växa upp helt utan familj.

Ett uteslutande av internationell adoption anser jag inte vara en hållbar lösning. Striktare reglering som syftar till att skydda dessa barn innebär med stor sannolikhet endast att barnen blir kvar på institutioner längre.¹⁴¹ I slutändan leder det bara till en ond cirkel där dessa barn som fastnar i systemet lämnas på institutioner och löper stor risk för att hamna på gatan och i kriminalitet eller bli utsatta för trafficking något som var hela syftet att försöka undvika från början. Att hänvisa till rätten till identitet och ursprung är enligt mig inte ett tillräckligt starkt argument då det idag sker på bekostnad av rätten till en familj. Hur ser ett barns identitetsutveckling ut då barnet växt upp helt utan en familj men i sitt ursprungsland? Staterna måste ta sitt ansvar för att stödja nyblivna adoptivföräldrar att ha den kunskap som krävs för att tillgodose sitt adoptivbarns eventuella behov. Det är även viktigt att adoptionsorganisationerna i mottagarländerna verkligen följer upp efter adoptionen för att försäkra sig om att barnet blir väl omhändertaget och integreras med den nya familjen och i det nya samhället. Synnerligen då barnet är lite äldre och har större förståelse för adoptionens innebörd samt en starkare relation till sitt ursprungsland.

Att bedöma vad som är barnets bästa i varje enskilt fall kräver en större helhetsbild än att fokus endast hamnar på rätten till identitet och ursprung. Målet måste alltid vara att inget barn ska behöva växa upp utan en familj och internationell adoption är ett alternativ för att förverkliga detta. Jag valde att inleda detta avslutande avsnitt med ett citat hämtat från SVT opinion som enligt mig beskriver situationen precis som den är. I en perfekt värld skulle adoptioner inte behöva finnas. Men det är en dröm och inte den verklighet vi idag lever i. Alla barn ska få växa upp med föräldrar som älskar och vårdar dem. Internationell adoption är ett alternativ för att förverkliga detta.

¹⁴¹<http://healthland.time.com/2013/11/04/the-dark-side-of-cleaning-up-international-adoptions-kids-are-left-in-orphanages-longer/> (hämtad 24-11-2016)

8. Käll- och litteraturförteckning

8.1 Offentligt tryck

8.1.1 Propositioner

Prop. 2003/04:131 Internationella adoptionsfrågor

Prop. 2001/02:89 Behandling av ofrivillig barnlöshet

8.1.2 Statens offentliga utredningar

SOU 2003:49 Adoption - till vilket pris?

SOU 2009:61 Modernare adoptionsregler.

SOU 2001:10 Barn i homosexuella familjer.

8.1.3. Statens medicinsk-etiska råd

Smer rapport 2013:1, Assisterad befruktning - etiska aspekter, Statens medicinsk-etiska råd, Stockholm 2013.

8.2. Litteratur och myndighetspublikationer

Bueren, G, Van, The International Law on the Rights of the Child. Leiden: Martinus Nijho Publishers 1998.

Cantwell, Nigel, The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption, UNICEF Office of Research 2014.

Erikson Homburger, Erik, Barnet och samhället, 3:e uppl, Natur och Kultur, 1993.

Fenton-Glynn, Claire, Adoption without consent - Study for the PETI Committee, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament 2015.

Jonsson Malm, Carolina, Att plantera ett barn : internationella adoptioner och assisterad befruktning i svensk reproduktionspolitik, Lund Universitet (Media-Tryck), Lund 2011.

Mattsson, T, Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården, Liber AB, Malmö 2010.

Muller, U., & Perry, B. Adopted persons' search for and contact with their birth parents I: Who searches and why? *Adoption Quarterly*, 4, 5–37, 2001.

Nam Soon Huh and William J. Reid, *Intercountry, transracial adoption and ethnic identity*. *International Social Work* 43(1): 75–87, Sage Publications, 2000.

Nygaard Christoffersen, Mogens, Hammen, Ida, Raft Andersen, Karen & Jeldtoft, Ndia, Adoption som indats. En systematisk gennemgang af udelandske erfaringer, SFI - Det nationale forskningscenter for velfærd, København 2000.

Saldeen, Åke, Barn- och föräldrarätt. 6:e uppl. Justus förlag 2009.

Singer, Anna, Föräldraskap i rättslig belysning, Iustus Förlag, Uppsala 2000.

Singer, Anna, Barnets bästa - Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle, 6:e uppl. Norstedts Juridik 2012.

Socialstyrelsen, Adoption: Handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner, Stockholm: Socialstyrelsen 2014.

Soon Huh, Nam and Reid, J. William, *Intercountry, transracial adoption and ethnic identity: A Korean example*, Sage Publications: London, 2000.

Sverne, A, Ebba & Svensson, Agneta, Adoption, Norstedts Juridik 2008.

UNICEF Sverige, Handbok om barnkonventionen , Upplaga 1:1, Printing Malmö AB 2008.

United Nations Population Division, Child Adoption, Trends and Policies. United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York 2009.

Utrikesdepartementet, Barn på institution - Internationellt utvecklingsamarbete, Stockholm 2001.

8.3 Internationella myndighetsdokument

Human Rights Committee, General Comment 19, (Thirty-ninth session 27 July 1990)

Parra-Aranguren, Gonzalo, Explanatory Report on the 1993 Hague Intercountry Adoption Convention, HCCH Publications 1994.

Fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om försäljning av barn, antaget den 25 maj 2000

Committee on the Rights of the Child (CRC), General Comment 7, (Fortieth Session Geneva, 12-30 September 2005)

Europaparlamentets resolution av den 16 januari 2008 om Mot en EU-strategi för barnets rättigheter (2007/2093(INI)).

8.4 Rättspraxis

8.4.1 Europadomstolen

Marckx mot. Belgium (dom 13.06.1979)

Söderbäck mot Sverige (dom 28.10.1998)

K.A mot Finland (dom 12.07.2001)

Fretté mot. Frankrike (dom 26.05.2002)

E.B mot Frankrike (dom 22.01.2008)

Schwizgebel mot Switzerland (dom 15.06.2010)

R.M.S mot Spanien (dom 18.06.2013)

8.4.2 Svenska domar

RÅ 1993 ref. 102

8.4.3 Utländska rättsfall

Lakshmi Kant Pandey mot Union Of India (dom 06.02.1984)

8.5 Internetkällor

Svenska Akademien

<http://www.svenskaakademien.se/svenska-spraket/svenska-akademiens-ordlista-saol/saol-13-pa-natet/sok-i-ordlistan> (hämtad 17-10-2016)

Nationalencyklopedin

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/identitet> (hämtad 17-10-2016)

Adoption.com, Personal Identity Issues in Adoption, mars 31, 2014

<https://adoption.com/personal-identity-issues-in-adoption> (hämtad 28-10-2016)

Adoptionscentrum

<https://www.adoptionscentrum.se/sv/Adoption/Landerna/Kina/Landkostnad/> (hämtad 20-11-2016)

<https://www.adoptionscentrum.se/sv/Adoption/Landerna/Colombia/Landkostnad1/> (hämtad 20-11-2016)

TIME, Belinda Luscombe, The Dark Side of Cleaning Up International Adoptions: Kids Are Left in Orphanages Longer. <http://healthland.time.com/2013/11/04/the-dark-side-of-cleaning-up-international-adoptions-kids-are-left-in-orphanages-longer/> (hämtad 24-11-2016)

Sveriges Television

<http://www.svt.se/opinion/barnens-basta-maste-vara-i-fokus-hubinette> (hämtad 01-01-2016)

Bureau of consular affairs, U.S. Department Of State, Intercountry Adoption

<https://travel.state.gov/content/adoptionsabroad/en/about-us/statistics.html> (hämtad 02-01-2017)

Myndigheten För Familjerätt Och Familjestöd (MFoF)

<http://www.mfof.se/sv/Publikationer/MIA-Info/Nr-2---2014/barnets-basta/> (hämtad 03-01-2017)